

Naf'ing agar
xalqqa beshakdurur,
Bilki, bu naf'
o'zungga ko'prakturur.

Alisher NAVOIY

ALISHER NAVOIY FENOMENI — JAHON AHLI NIGOHIDA

Buyuk shoir va mutafakkir, davlat arbobi, Sharq Uyg'onish davrining yorqin namoyandasi Mir Alisher Navoiyning porloq nomi va bebaho merosi xalqimiz tarixida, milliy ma'naviyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida g'oyat muhim o'rin tutadi. Ulug' ajdodimiz o'zining o'lmas asarlarida ona tilimizning so'z boyligi va ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, o'zbek adabiy tiliga asos soldi. Ayni paytda, o'zbek mumtoz adabiyotining shakllanishi va takomilida hech kim Navoiydek beqiyos xizmat qilgan emas, desak, ayni haqiqatdir.

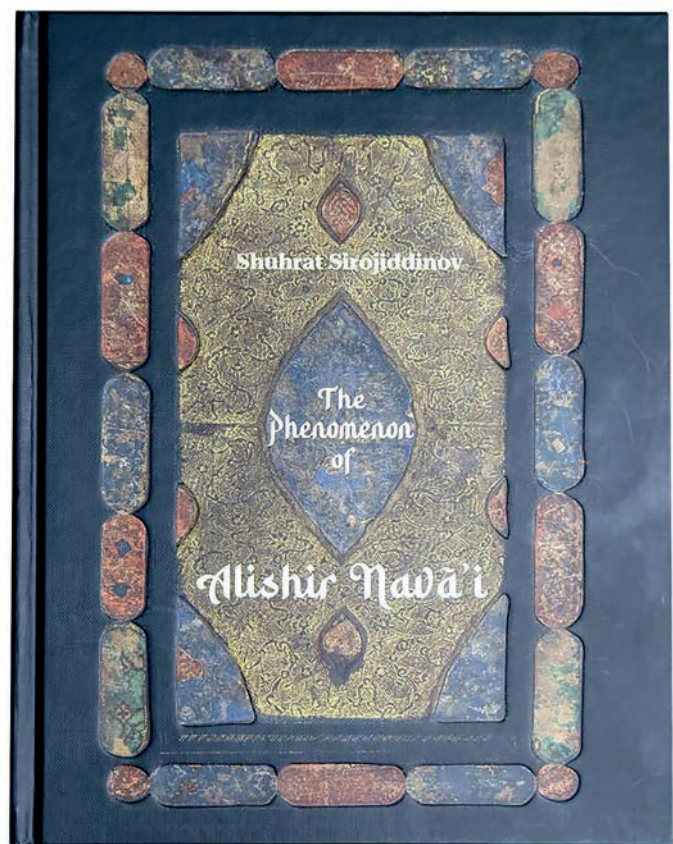
Alisher Navoiy umumbashariy madaniyat rivojiga ulkan hissa qo'shgan Gomer va Dante, Servantes va Shekspir, Gyote va Tolstoy, Nizomiy Ganjaviy va Hofiz Sheroziy kabi jahon adabiyotining daholari safida turadi. G'arb olamida Tristan va Izolda, Romeo va Julietta singari qahramonlar qanchalik mashhur va jozibali bo'lsa, Sharq dunyosida hazrat Navoiy yaratgan Farhod va Shirin, Layli va Majnun kabi adabiy personajlar ham shu qadar sevimli va qadrlidir.

Alisher Navoiyning asosiy fenomeni — u buyuk insonparvar va yuksak ideal sohibidir. Shoir hayot va adabiyotdagi asosiy orzusi — komil inson g'oyasini tarannum etish va uni butun dunyoga targ'ib qilish borasida ulkan ma'naviy jasorat ko'rsatgani alohida e'tiborga loyiqdir.

Asrlar davomida shoir asarlaridan bahramand bo'lib kelayotgan minglab insonlar, ular qaysi millat va elat vakili bo'lmasin, jahonning qaysi mamlakatida yashamasin, o'z zamonasining barcha ijtimoiy-ma'naviy muammolariga, o'zlarini qiynayotgan savollarga javob topa oladilar. Chunki biron-bir hayotiy masala, qadriyat va tuyg'ular, fazilat va illatlar yo'qki, Navoiy qalamga olmagani bo'lsa!

Buyuk ajdodimizning o'lmas merosi biz uchun, ayniqsa, bugungi murakkab globallashuv davrida har qachongidan ham dolzarb va zarurdir. Bu bebaho xazina tinch va barqaror, erkin va obod hayot barpo etish yo'lida bashariyatga katta ma'naviy kuch baxsh etadi.

Ulug' gumanist Alisher Navoiy hamisha xalqning dard-u tashvishi bilan yashagani, umr bo'yi yordam va ko'makka muhtoj insonlarga mehr-muruvvat ko'rsatib, ilm-fan, san'at va adabiyot ahliga homiylik qilgani bu mumtoz siymoning yana bir ibratli fazilatidir. Uning mamlakat poytaxti Hirot shahrining o'zida o'z mablag'lari hisobiga uch yuz saksondan ortiq ijtimoiy muassasa —

madrasa va masjidlar, shifoxona va kutubxonalar, hovuz va ariqlar, yo'l va ko'priklar, bog' va xiyobonlar barpo ettirgani, adib va olimlar, rassom va me'morlar, sozanda va xonandalar, mohir hunarmandlarni doimo moddiy va ma'naviy tomondan qo'llab-quvvatlab kelgani ham bu fikrni tasdiqlaydi.

O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi Shuhrat Siroyiddinovning o'quvchilarga taqdim etilayotgan yangi asari — "Alisher Navoiy fenomeni" nomli kitobi buyuk shoir ijodi namunalari hamda ilmiy asoslangan tarixiy ma'lumotlar bilan jahon afkor ommasi, xususan, xalqaro ilmiy, madaniy-ma'rifiy markazlarini yaqindan tanishtirish maqsadida tayyorlangan. Ushbu muhtasham kitob dunyo ahli tomonidan Navoiy dahosiga qiziqish o'z davridan to bugungi kunga qadar so'nmay kelayotgani va tobora ortib borayotganidan dalolat beradi.

Shoirilar sarvari, mutafakkirlar peshvosi, buyuk qalb sohibi Mir Alisher Navoiyning barhayot merosi, umrboqiy asarlari yer yuzidagi yangi-yangi avlodlarni tarbiyalab, olam ahlini doimo yaxshilik va ezigulikka, mehr-oqibat, do'stlik va hamjihatlikka chorlab turadi.

Shavkat MIRZIYOYEV,
O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti

BUGUNNING SUHBATI

“UMIDIM BULDURKIM, UMIDINGG'A YETG'AYSEN!”

TAHRIRIYATDAN: Darhaqiqat, Germaniyada “Alisher Navoiy fenomeni” deb nomlangan muhtasham asarning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti muhtaram Shavkat Miromonovich Mirziyoyev So'zboshisi bilan chop etilishi yurtimiz madaniy hayotida muhim voqea bo'ldi. Zotan, buyuk bobomiz Alisher Navoiy o'zining insonparvarlik g'oyalari, badiiy-falsafiy qarashlari, o'lmas she'riy asarlari bilan bashariyat tafakkuri rivojiga beqiyos hissa qo'shgan malik ul-kalom va mutafakkir sifatida dunyo ahlini tobora kengroq o'ziga jalb qilmoqda. Chunki bugun uning umumbashariy gumanistik g'oyalar tarannum etilgan bebaho adabiy merosining ahamiyati har qachongidan ham muhim sanaladi. Sharq adabiyotining deyarli barcha janrlarida

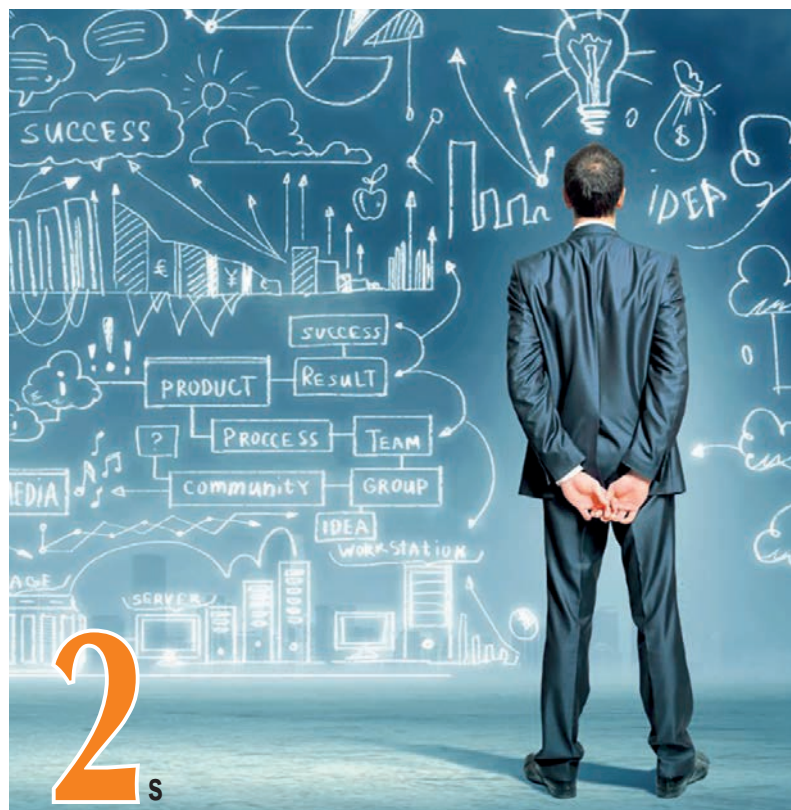
ijod etgan, jami she'riy satrlari yuz mingdan ortiq bo'lgan bunday so'z san'atkori jahon adabiyotida sanoqli desak, aslo mubolag'a bo'lmaydi. Mana, qariyb olti asrki, Navoiyning ma'naviy xazinasidan bahra olib, ko'nglimiz va ruhiyatimizni tarbiya qilmoqqa chog'lanamiz. Bu ulug' yo'lida ne-ne olimlar qanchadan qancha yillarni, ko'z nuri, qalb qo'rini bag'ishlamadi deysiz. Lekin hamon bu ummon tubidagi dur-u javohirlarga to'liq egalik da'vosini qilolmaymiz. Shunday mashaqqatli va sharafli yo'lida izlanishlar olib borayotgan tanikli navoiyshunos, “Alisher Navoiy fenomeni” asari muallifi, akademik Shuhrat Siroyiddinov bilan ayni shu bitmas-tuganmas mahzan borasida suhbatlashdik.

(Davomi 3-sahifada.) ➔

SHU SONDA:

“RAQAMLI INQILOB”DAN “YASHIL INQILOB” SARI

yoki texnokratlashuvning “malhami” qanday bo'ladi?

ONAJONIM – TABIAT

Har bir hudud, har bir makonning obodligi va musaffoligiga kundalik vazifa sifatida e'tibor qaratish — davr talabiga aylanib boryapti. Loqaydlik, boqibeg'amlik avj olgan joyda tabiatning keskin qasosiga duch kelish mumkin. Shu boisdan ham atrof-muhit muvozanatini saqlashga har birimiz mas'ulmiz.

SHAMOLDAN QUVVAT OLIB...

— 2025-yil “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili” deb nomlangan ekan, barchamiz joylarda bu borada amalga oshiriladigan ishlarga mas'uliyat bilan yondashishimiz lozim, — deydi O'zbekiston Ekologik partiyasi Navoiy viloyati kengashi mutaxassisi Sardor Islomov. — Avvalo, har bir mahalla hamda yirik mehnat jamoalarida “Ekologiya nazoratchisi” shtatini joriy qilish kerak. Bu haqda bir necha yillardan beri gapirilyapti. Ammo amaliy ishga o'tish nima uchundir paysalga solinmoqda.

Agar mahallalar va mehnat jamoalarida mazkur shtatlar joriy qilinib, unga tabiatshunos, o'simlikshunos yoxud hayvonot olami bo'yicha mutaxassislari birlashtirib qo'yilsa, ko'zlangan maqsadlarga erishish osonroq kechgan bo'lar edi.

Darhaqiqat, atrof-muhitni asrash bilan birgalikda “yashil” iqtisodiyot-

ga o'tish masalasi dunyo hamjamiyatining diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Elektr energiyasiga talab va ehtiyojning tobora ortib borishi natijasida muqobil va havoni ifloslantirmaydigan energiya ishlab chiqarishni kuchaytirish davr taqozosiga aylangan.

(Davomi 6-sahifada.) ➔

MILLAT FIDOYILARI

“JADIDLAR. TURKISTONGA MAKTUBLAR” TURKUMIDAN

Quyida e'tiborlaringizga bundan yuz yil avval Berlin shahridan O'zbekistonning davlat rahbari Akmal Ikromov nomiga yo'llangan ikki maktubni havola qilmoqdami. Birinchi xat Abduvahob Is'hoq tomonidan yozilgan. Abduvahob Is'hoq o'g'li 1904-yil 10-fevralda Toshkent shahrida tug'ilgan. Mashhur jadid muallimlari Sobirjon Rahimiyning “Rahimiya”, Eshonxo'ja Xoniyning “Xoniya” maktablarida ibtidoiy, Munavvar qori Abdurashidxonovning “Namuna” maktabida rushdiy (o'rta) ta'lim olgan.

1917-yil do'sti Tohir Shokir bilan Ozarbayjonning Boku shahriga borib, ziroat bilim yurtida o'qigan. 1922-yil “Ko'mak” uyushmasi tashabbusi bilan oliy ma'lumot olish maqsadida Germaniyaga yo'l olgan. Abduvahob Is'hoq qisqa muddatli til o'rganish kursidan so'ng Germaniyaning mashhur Haydelberg universiteti tibbiyot fakultetiga o'qishga kiradi. U yerda

oliy ta'lim dargohini muvaffaqiyatli bitirish bilan bir vaqtda doktorlik dissertatsiyasini yoqlashga ham erishadi. O'sha kezlari Yevropa matbuotida Turkistonda sovetlar olib borayotgan nohaq zulm haqida, “Yosh Turkiston” gazetasida vatan taqdiriga oid yuzlab maqolalar yozdi. Germaniyada fashizm hokimiyatga kelishi tufayli Turkiyaga ko'chib o'tgach, Abduvahob O'qtoy (1904–1968) nomi bilan ilmiy ijodini va mehnat faoliyatini davom ettirdi. U o'zi bilan Germaniyada o'qishga yo'l olgan toshkentlik Saidra Sherahmedovaga uylangan. Saidra Sherahmedova Akmal Ikromovning otasi Ikrom domlaning maktabida, 1918-yildan Vali hoji boyning hovlisida ochilgan birinchi o'zbek bilim yurtida Oydin Sobirova, Xosiyat Tillaxonova, Robiya Nosirova bilan o'qigan. Ularga Munavvar qori, Shokirjon Rahimiy, Saodatxonim Yenikeyeva, Qrimdan kelgan Murshidaxonim Ismoilova, qozonlik Gavharxonim Aliyeva ta'lim bergan.

(Davomi 7-sahifada.) ➔

ZAMON NAFASI

Bugungi kunda dunyo zamonaviy ilm-fan, yangi texnologiyalar va innovatsiyalar tufayli keskin sur'atlarda rivojlanib boryapti. Insoniyat allaqachon virtuellashgan raqamli olamda yashayapti, desak mubolag'a bo'lmaydi. Kelajakdan qanday umidlarimiz bor, qanday yo'l tutishimiz kerak, har qanday holatda tanganing ikkinchi tomoni ham bo'lganidek, insoniyat nimalarni hisobga olib, nelardan ogoh bo'lishi zarur? Biz shu kabi muhim masalalar yuzasidan O'zbekiston qishloq xo'jaligi vaziri, akademik Ibrohim Abdurahmonovga murojaat qildik.

– Ibrohimjon aka, keyingi paytlarda ommaviy axborot vositalarida e'lon qilingan maqolalarinigiza sohalar rivojida zamonaviy texnologiyalarning naqadar kerakligini ta'kidlash bilan birga, texnokratlashuv (ya'ni, ilg'or texnologiyani xalq manfaatiga yo'naltirishning ikkinchi tomoniga ham alohida urg'u berganingizni ko'rish mumkin. Texnologiyaning zararli oqibatlariga "malham", ilmiy tilda aytadigan bo'lsak, "antidot" to'g'risidagi fikringiz e'tiborimizni tortdi. Nega "antidot" zarur deb o'ylaysiz? Siz nimadan xavotirdasiz?

– Rahmat. Fikrimni oddiyrq tushuntirishga harakat qilaman.

Hammamiz guvohimiz, inson sivilizatsiyasi o'ta tezlikda rivojlan-yapti, oldinlari fantastik asarlarda o'qiganimiz yoki kinofilmlarda tomo-sha qilganimiz bugun hayotimizdagi oddiy holga aylanib bo'ldi. Ilm-fan shunday rivojlandiki, avvallari 100 yil davomida uddalanadigan loyihalar hozir 10 yilda amalga oshirilyapti. "Aqlli" texnologiyalar, raqamlashtirish va virtuellashuv hayotiy jarayonlarni o'ta jadal-lashtirib yubordi. Misol uchun, biror yuqumli kasallikka qarshi vaktsinalarni yaratishga avvallari 10 yil kerak bo'lgan bo'lsa, masalan, pandemiyada paytida koronavirusga qarshi vaktsinalar bir yilda yaratildi. Yuqumli kasallik vaktsinasini bugun ikki oyda yaratish imkoni bor. Yoki genidagi mutatsiya tufayli kelib chiqadigan o'roqsimon anemiya (gemoglobin yetishmovchiligi) ka-salligiga chalingan bemorning genini to'la tahrirlash yordamida sog'aytirish imkoniyati ilgari orzu edi, xolos – bugun terapevtik amaliyotga aylandi. Ma'lumotlarning katta hajmdagi to'plami, ularni almashishdagi yuqori tezlik, sun'iy idrokning paydo bo'lishi, roboto-texnika, biotexnologiya va kosmik tadqiqotlar kabi sohalaridagi yangi-lıklar yumushlarimizni qo'limizdan olmoqda, vaqtimizni tejayapti va pirovardida, hayotimiz sifatini ham sezilarli darajada yaxshilamoqda.

Ammo xavotirimiz bu texnolo-giyalarning tug'ma aqli yo'qligi tufayli axloqi ham mavjud emasligida va texnokratlashuv davrida axloq chegaralarini belgilashda biz insonlar ortda qolayotganimizdadir. Qolaversa, agar barcha yumush-larimizni kompyuter bajarsa, kela-jakda insoniyat qayerda ishlaydi? Virtuellashgan olamda o'rnimiz qayerda? Jamiyatdagi o'zaroaloqalar, qadr-qimmat, ish o'rinlari masalasi qanday hal qilinadi? Raqamlashgan dunyoda "shaxsiy hayot" kafolati nima bo'ladi? Bugunning bu qaltis savollari xavotirlarimizning negi-zidir. Biroq asosiy xavotir jamiyat-niing "STEM"lashuv (innovatsion texnologiyalar va ulardan foyda-lanuvchilar ko'payishi)ga intilish ortib borayotganida yaqqolroq ko'rinadi.

– Buni qanday tushunish kerak?

– "STEM" (Science, Technology, Engineering and Math) bu – ilm-fan, texnologiya, muhandislik va matematikani uyg'unlashtiradigan ta'lim yo'nalishi bo'lib, hozirda bog'-chadan to oliy ta'limgacha jadal joriy qilinmoqda. Yoshlarda (aso-

"RAQAMLI INQILOB"DAN "YASHIL INQILOB" SARI

yoki texnokratlashuvning "malhami" qanday bo'ladi?

- Sun'iy intellekt kimlarni ishsiz qoldiradi?
- Yaqin kelajakda yaratiladigan yangi kasblar...
- "Zet" va "alfa" avlodlarini qanday kelajak kutmoqda?
- "Innovatsiya-axloq" uyg'unligi tushunchasi nima?

san "zet" va 2010-yildan keyin tug'ilgan "alfa" avlod) muhandislikka bo'lgan qiziqish tobora ortib, ular texnologik jihatdan bilimlarni bizdan (1990–2010-yillar oraligi' tug'ilgan Z – "zet" avlod yoki zumerlar) yoki bobolari (X – "iks" va Y – "vay" avlodi)-dan ko'ra ko'proq egallayotganiga, "aqli" texnologiyalardan emin-erkin foydalanayotganiga har birimiz guvohimiz.

Har qanday jamiyat taraqqiyoti zahirida inson kapitalini rivojlanti-rish, ilm-fan va innovatsiyalar, texnologik yutuqlarni amaliyotga keng joriy qilish, shaxsning fikrlash qobiliyati va tajribasini oshirishga qaratilgan e'tibor yotadi. Shuning uchun dunyodagi yetakchi jamiyat-lar allaqachon "Ta'lim va iqtidor-lar kelajagi" dasturlarini ishlab chiqib, virtual dunyo bilan qori-shib ketayotgan "gibrid" ta'lim for-matida voyaga yetayotgan "alfa" avlodlar uchun maxsus das-turlarni joriy qilgan. Bunda "STEM" ko'nikmalarini samarali shakl-lantirish uchun dars jarayonlari o'yin tamoyillariga asoslangan inter-faol kompyuter texnologiyalari va onlayn darslar bilan davriy boyitil-moqda. Shuningdek, o'quvchi yoki talabaning iqtidoridan kelib chiqib ta'lim berish, iste'dodlarni saralash va ularni rivojlantirishga alohida yondashish kun tartibiga allaqachon chiqqan va keng amalga oshirilmoqda. Yangi O'zbekistondagi islohotlarimiz negizi ham bundan mustasno emas, albatta.

Alaloqibat, "STEM"lashuv omma-lashib, keyingi o'n yillikda dunyo to'la raqamli olamga aylanib ulguri-shi kutilmoqda. Keyingi o'n yillikda digitalizatsiya (raqamlashtirish), dekarbonizatsiya (atmosfera ga kar-bonat angidrid gazi chiqishini ka-maytirish) va yangi o'zgarishlarga moslashish kelajak uchun "chipta" bo'lib, katta hajmli ma'lumot, bulutli hisoblash, internet buyumlari va genomni tahrirlash texnologiyalari jadal o'sadi. Natijada, birinchidan, raqamlashtirish va sun'iy intellekt sohalar boshqaruviga keng kirib borishi tufayli ko'plab kasblar yo'qoladi. Raqamlashtirilgan tizimlar tufayli insoniyat o'z ishchi o'rinlarini aqlii texnologiyalarga boy beradi. Ikkinchidan, kelgusi o'n yilliklarda dunyo "raqamli inqilob"dan "yashil inqilob" barqarorligiga o'tadi. "Yashil" iqtisodiyotga o'tmagan, o'zida "yashil" texnologiyalarni joriy etmagan jamiyatlar raqobatbardosh bo'lolmaydi. Aniqrug'i, "yashil" iqtiso-diyot qoidalarini hisobga olmagan holda olingan mahsulotlarning bozori bo'lmaydi. Uchinchidan, texnologik o'sish ekologik ofatlar oqibatini tobora chuqurlashtiradi, iqlim o'zgarishi keskinlashadi, dunyo xaritasidagi qator mamlakatlar hududida yashash imkoniyati tobo-ra kamayib borishi ehtimoli ortib boraveradi.

– Tushunarli. Sizningcha, bu muammolarning qanday yechimi bor? Axir, burgaga achchiq qilib ko'rpani kuydirolmaymiz, ya'ni texnologiyalardan voz kecha olmaymiz-ku? Balki texnologiya-larni chegaralash kerakmikin?

– Yechim bor, albatta. Bunda hech qachon ilm-fan rivojiga ham, zamonaviy texnologiyalar va inno-

vatsiyalarning joriy etilishiga ham yoki ulardan foydalanishga ham chek-chegara qo'yib bo'lmaydi. Cheklov chorasi bir tomondan oson, lekin xato yechim bo'ladi. Aksincha, jarayonlarni tezroq raqamlashtirish, hayotimizni osonlashtiradigan "aqlii" texnologiyalarni kengroq joriy qilish, yumushlarimizning katta qismini sun'iy idrok, robotlar va kompyu-terlarga berishimiz, bundan aslo cho'chimasligimiz lozim. O'rniga biz kompyuter hamda robot mashinalar bajara olmaydigan ishchi o'rinlari yaratib borish haqida bosh qotirishi-miz, faqat insongina bajara oladigan kasblarni yaratishimiz va yangi kasb ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan ta'lim dasturlari joriy qilishimiz zarur.

Shu bilan birga, yangi texnolo-giya va innovatsiyalarning axloqiy chegarasini o'z vaqtida, kechik-masdan belgilab berishimiz, shax-siy hayot daxldorligi yoki dax-lisizligi tartib-qoidalariga chegarasini insoniylik nuqtayi nazaridan aniq chizib qo'yishimiz hamda bunga qat'i'y rioya qilishimiz zarur. Bu juda katta insoniy qalb, tartib-intizomga bo'ysunish, qoidalarini hurmat qilish, masalaga ijodkorlik bilan yondashish (kreativlik), chu-qur insoniy tafakkur va tasavvur kengligini talab qiladi. Faqat insongina faoliyat yuritib oladigan yangi sarhadlarni kashf qilishimiz lozim. Yanada jo'nroq aytсам, inno-vatsiyalarni insoniylikka moslash-tirishimiz kerak.

Oqilona tizimli yechim esa texnokratlashuv davrida "STEM" dasturlarini "HECI" (inglizchadan HECI – Humanity, Ethics, Creativity, and Imagination), ya'ni insoniylik, axloq, ijodkorlik (kreativlik) va tasavvur ko'nikmalari bilan jadal uyg'unlashtirish, texnologik xudbin-lashuv yoki "zaharlanish"ga qarshi davo ("antidot") sifatida umum-insoniy qadriyatlarini barqaror saqlab qolishga erishishdir. Aytmoq-chimanki, texnologik rivojlanish avj pallaga ko'tarilgan bugungi zamonda nafaqat "STEM"ga asos-langun yuqori texnologik malaka va ko'nikmalarni, balki insoniylik va axloqiylik, kreativ yondashuv va jarayonlarni to'la tasavvur qila olishdek muhim malakalarni doimiy shakllantirib borish, bu borada muntazam o'z ustida ishlash va davriy shaxsiy taftish o'tkazish o'ta dolzarbdir.

Ayniqsa, innovatsion texnologiya-larni keng joriy qilish milliy madaniyat bilan hamohang bo'lishi va bunda madaniy qadriyatlarga "yumshoq" komponent emas, balki texnologik rivojlanishning asosiy drayveri sifatida qarashimiz lozim.

Shu o'rinda, "HECI" (texnolo-giyalardan foydalanuvchi yoki uni taklif etuvchi) har bir shaxsga o'z insoniy fazilatlarini rivojlantirish, axloqiy bilimlarini va axloq chega-ralarini mustahkamlash, masala va muammolarga kreativlik bilan yondashish hamda jarayonni to'la va kengroq tasavvur qila olishni taklif etadi. Bunda milliy qadriyatlar, madaniy va ma'naviy merosning o'rni, albatta, beqiyosdir.

– Siz aytayotgan "HECI" das-turining nomi yangidek, biroq ma'nosi bizga juda tanish-ku?

– To'g'ri ta'kidladigiz. "HECI"da uyg'unlashgan tamoyillarni kundalik jarayonlarda u yoki bu ko'rinishda barchamiz kuzatamiz, duch kelamiz, unga amal qilishga chorlaymiz va buni muhim omil deb hisoblaymiz. Yaqin o'tmishimizning ilm rahna-molari – jadid bobolarimizning hayotiy tajribalarini va merosini o'rganish, ularni targ'ib qilish hamda millat dunyoqarashi uyg'unligiga erishishda, vatanparvarlik, yangi-lanishga intilish, ajdodlarga muno-sib farzand bo'lish, madaniy boylik-larimizni asrash, ularni qadrlash va qayta tiklash kabi barcha ishlarda "HECI" tamoyillari aniq va ravshan gavdalanadi.

Davlatimiz rahbari boshchiligid-a amalga oshirilayotgan islohotlar ilm-fan va innovatsiyalarga, texnologik yutuqlarni keng joriy qilishga tayangan holda, birinchi navbatda inson kapitalini rivojlantirish, ma'naviy yuksalishga intilish, milliy qadriyatlarini anglab yetish, inson-ni qadrlash, kambag'allikni qis-qartirish, ishsizlikni kamaytirish, nogironligi bo'lgan insonlarni jami-yatga uyg'unlashtirish, vatanpar-varlik, atrof-muhitni asrash kabi umuminsoniy tamoyillarga asos-langani ham bejiz emas, albatta. Prezidentimiz turli chiqishlarida milliy madaniyatimiz rivojiga urg'u berib, "Avvalo, milliy madaniyatimiz va san'atimizda xalqchilik tamoyil-larini yanada oshirish, uni tom ma'noda el-yurtimizning qalbi va yuragini ifoda etadigan, eng yuksak xalqaro mezon va talablarga javob beradigan sohaga aylantirish – eng muhim vazifadir" deya alo-hida ta'kidlaganlari, "Endi axloq bilimiga barcha ta'lim maskanlarida ustuvorlik beramiz" degan chaqi-riqlari millatimiz, iqtisodiyotimiz va Yangi O'zbekistonni barqaror jamiyat sifatida rivojlantirishning tamal toshi, desak mubolag'a bo'l-maydi.

– Siz yaqinda chop etilgan maqolalarinigiza "HECI" dastu-rini ko'proq agrar soha rivoji nuqtayi nazaridan aniq misollar bilan tushuntirgansiz. Bu yaxshi yondashuv, biroq uni barcha sohalariga kengroq tatbiq qilish muhimdek nazarimda, bunga nima deysiz?

– Albatta, bunday malaka, aytganingizdek, barcha soha uchun birdek dolzarb. O'z insoniy fazilatlarini rivojlantirish, axloqiy bilimlarini va axloq chegaralarini mustahkamlash, masala va muammolarga kreativlik bilan yondashish hamda jarayonni to'la va kengroq tasavvur eta olish jamiyatning barcha tarmoqlari uchun ustuvor. Tizimda "HECI"cha qarash shakllanar ekan, "innovat-siya-axloq" yoki "innovatsiya-insoniylik" simbiozi paydo bo'ladi, ya'ni axloq chegaralarini inson manfaatlaridan kelib chiqib belgi-lash amalga oshadi. Bu – jamiyat-niing barqaror rivojlanishini kafa-latlaydi.

Birgina misol, hayot tarzimiz-niing ajralmas qismidan biriga ay-lanib ulgurigan sun'iy idrok, aqli-l kameralar, avtomatlashtirilgan robot texnologiyalari barcha tar-moqlarda mavjud. Demak, bar-cha tarmoqlarda insoniylik, axloq,

ijodkorlik, tasavvurning shaklla-nishi o'ta muhim. Sababi, turfa yangiliklarga boy bugungi kunda adolat, samimiylk, rostgo'ylik, halollik, insof kabi insoniylik fazi-latlarini yetishmayotgani oddiy holat-ga aylanib borayotgan bo'lsa, texnokrat qatlamlarda xudbinlik, befarqlik, kelajak oldida mas'uli-yatni his etmaslik kabi tuyg'ular avj olayotgani bor gap. O'ylaymanki, barcha tarmoqlar, yetakchi sohalar va davlatlar allaqachon texnologik xudbinlashuvga yangi "HECI"cha antidotlarni joriy etmoqda va bunga intiladi ham.

Nega agrar sohada bunday yondashuv kerak, degan masalaga kelsak, bu – davr talabi. Ona zamin va tiriklik bilan chambarchas bo'lgan bu tarmoqda har bir mutasaddi shaxs yuqoridagi kabi qusurlardan xoli, yuksak insoniy fazilatlariga ega bo'lishi lozim. Axloqli deganda biz muayyan tartib-qoidalarini hurmat qiladigan, "mumkin emas" degan iborani teran anglaydigan, muammolarga ijodkorlik bilan yondashadigan, o'z qadamlarining oqibatini tushunib, yangi sarhadlarni tasavvuridan amaliyotga ko'chira oladigan qobiliyatli insonlarni nazar-da tutamiz. Avval ham aytganimdek, qishloq xo'jaligi ishchi-xodimlaridan nafaqat yuqori texnologik, ilmiy malaka va ko'nikmalarni, balki o'z "zuvalasi"da insoniylik, axloqiylik, ijodkorlik bilan yondashuv va jarayonlarni to'la tasavvur qila olishdek muhim xislatlarni doimiy shakllantirib borish talab etiladi.

Muhimi, har bir agrosanoatchi-miz mahsulot yetishtirilayotgan tuproqning tirik vujud ekanini anglashi, yetishtiriladigan hosil-niing atrof-muhitga, ona zaminga beziyoflari va oxir-oqibatda iste'-molchi sog'lig'iga bezararlgi ham-da ozuqaviyligini ta'minlashda javobgar ekanini tushunishi lozim. Bunda barcha sohalardek, agrar tarmoqda "HECI"cha dunyoqa-rashni shakllantirish, keng targ'ib qilish hamda davriy yangilab bo-rish g'oyat muhimdir.

Shu yerda, tushunarli bo'lishi uchun, bugungi faoliyatimizdan bir misol keltiram. Yurtimizda suvni tejjash maqsadida katta kanallardan tortib, kichik ichki ariqlargacha keng qamrovli betonlashtirish ishlari olib borilmoqda. Bu juda katta suv yo'qotilishining oldini oladi va obi hayot oxirgi nuqtadagi fermerning dalasigacha yetib borishini ta'min-laydi. Shu bilan birga, davlat tomonidan ajratilayotgan subsidiya mablag'lari evaziga bu dalalarga bosqichma-bosqich tomchilab yoki yomg'irlatib sug'orish tizimlarini o'rnatyapmiz. Maqsad – suv sarfini yanada kamaytirish va ko'proq ekin maydonlarini sug'orish imkoniga ega bo'lish, pirovardida, ko'proq hosil yetishtirishdir.

Betonlashtirish va tomchilatib sug'orish suv tanqisligi sharoitida zamonaviy texnologik yechim hisob-lanadi. Biroq kanallarni, ayniqsa, ichki ariqlarni betonlashtirishda ariq bo'yidagi daraxtlar shu ariqdan suv ichishini o'ylayapmizmi? Ularning keyingi taqdiri tasavvurimizda paydo bo'lyaptimi?

Aksariyat hollarda, afsuski, bunday tasavvursiz, noinsoniy,

bir tomonlama yondashuv ro'y beryapti – ariqlar ichi to'la-to'kis betonlanyapti. Agar "HECI" ko'nik-masi shakllantirilsa, fermer yoki ishchi xodim, avvalo, daraxt-larning suv ichishga muhtojligi, betonlashtirishda butun ariq cheti-dagi hayot "qovjirab", yashillik yo'qolmasligi haqida qayg'u uradi. Bu esa agrar soha xodimidan insoniylik, tasavvur, tafakkur va ijodkorlik ko'nikmalarini talab qiladi.

Qolaversa, axloqiy tamoyillar shakllansa, masalan, tomchilatib sug'orishga davlat ko'magi (sub-sidiya) olib, o'rnatib, keyin "ishla-madi-ku" degan vaj bilan yig'ish-tirib tashlash, subsidiyaga olingan uskunalarni ikkilamchi bozorda qayta sotish noxloqliq amal ekanini izohlashga o'rin qolmaydi.

Mana shu jihatlarini e'tiborga olib, hozirda qishloq xo'jaligi sohasida 24 soatlik "HECI" o'quv malaka oshirish dasturi ishlab chiqildi. Bu dastur oliy va professional ta'lim, ilmiy tadqiqot, boshqaruv kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish hamda oliy agromuhandislik mak-tablari tizimlariga bosqichma-bos-qich joriy qilinmoqda.

Ushbu dastur "HECI" tamoyillari bashariyatda shakllanishining va ular negizining nazariy asoslarini o'quvchiga yetkazib beradi. Shu-niingdek, dasturda interaktiv va amaliy nazorat soatlari belgilangan bo'lib, davra suhbatlari ko'rinishida "insoniylik" fazilatlarini hayotdan olingan misollar bilan bog'lash, o'zi anglagan "HECI"cha yechimlarni "insho" tariqasida topshirishni yuklaydi. Shuningdek, axloq va uning chegarasi haqida mutolaa qilingan badiiy asar muhokama qilinadi, "mumkin emas" tushun-chasini qanday qabul qilish kerak-ligi dars davomida izohlanib, baholanadi. Kurs yakunida har qanday texnologik yechimlarga "HECI" yondashuvi asosida qarash ko'nikmasi shakllanadi. Hududiy va markaziy tizimdagi har bir xodim "HECI"cha tafakkur qilsa, demakki, ular timsolida agrar tarmoqning har bir vakili o'z ishini insoniylik, axloq, kreativlik va tasavvur kabi tushunchalar orqali tashkil eta oladi.

Qolaversa, bo'lajak qishloq xo'jaligi mutaxassisi ham bugun o'zida "HECI" ko'nikmalarini hozirgi texnologik rivojlanish bilan uyg'un-likda muntazam shakllantirib bo-rishi, ma'naviy qiyofa va dunyo-qarashini doimiy taftish etishi kerakligini teran anglashi lozim. Ana shundagina agrar tarmoqqa jadal kirib kelayotgan eng "aqlii" texnologiyalar ham sohaning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

– Rahmat, Ibrohimjon aka. O'ylaymanki, siz bergan ma'lu-motlar o'quvchilarimiz uchun qiziq va manfaatli bo'ladi. Bir qarashda siz sanagan vazifalar faqatgina olimlarimizga tegish-lidek tuyuladi. Aslida, bu millat taqdiriga daxldor masala sifa-tida barchamizni birday o'ylan-tirishi, izlantirishi kerak. Bu sinovlardan yorug' yuz bilan o'tish hammamizga nasib etsin.

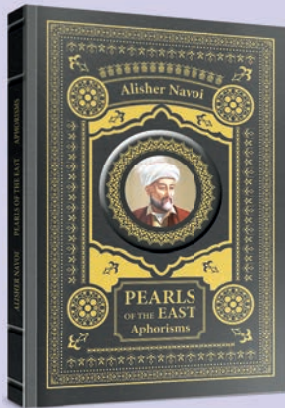
I.MIRZAALIYEV suhbatlashdi.

YANGI NASHRLAR

JAHONGA BO‘YLAGAN HIKMATLAR

Navoiy ijodiyoti ummon ostidagi bitmas-tuganmas dur-u javohirlarga o‘xshaydi. “Sharq durdonalari” (Pearls of the East) nomli ushbu kitob, ana shu javohirotning eng kichik durlaridan tizilgan marjon – hazrat Alisher Navoiyning 100 dona hikmatli so‘zlari va ularning turk, ingliz va xitoy tillariga tarjimalaridan iborat mo‘jazzina to‘plamdir.

Mazkur kitob Toshkent Kimyo xalqaro universiteti tashabbusi bilan hazrat Navoiyning 584 yilligiga tuhfa sifatida Turkiyaning “Mega Basim” bosmaxonasida zamonaviy sifat va mumtoz bichimda chop etildi. Unda Navoiyning G‘arb va Sharq dunyosidagi Yangi Rennessans uchun hamon dolzarb bo‘lgan komil inson g‘oyasi, bashariyat kurashib kelayotgan turli illatlar, umuminsoniy masalalarga oid falsafiy qarashlari aks etgan eng sara hikmatlari jamlangan.

To‘plamga taniqli navoiyshunoslar Dilnavoz Yusupova va Ergash Ochilov tomonidan zamonaviy o‘zbek tiliga tabdil qilingan aforizmlar ilova qilindi. Zero, bu kitob nafaqat xorijliklar, balki Navoiy asarlari tili murakkabligi tufayli shoir ijodidan bebahra qolayotgan chet tillarini biluvchi zamonaviy yoshlar uchun ham mo‘ljallangan.

To‘plamdagi tarjimalar Toshkent Kimyo xalqaro universiteti “Tarjima nazariyasi va amaliyoti” kafedrasining professor-o‘qituvchilari tomonidan amalga oshirildi. Kitobga ishlangan illyustratsiya va rasmlar shu universitetning “Rangtasvir” yo‘nalishi o‘qituvchilari va talabalari tomonidan yaratilgan.

Gulnoza ODILOVA,
filologiya fanlari doktori,
professor

Mamlakatimiz ilm-fani, madaniyati va adabiyoti tarixida ilk marotaba yaratilgan “Alisher Navoiy ensiklopediyasi” – Yangi O‘zbekistonning madaniy va ilmiy hayotida nihoyatda muhim hodisadir. To‘rt jildidan iborat mazkur ensiklopediya buyuk shoir va mutafakkir, yirik davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiy mansub bo‘lgan XV asrning II yarmi Xuroson va Movarounnahrdaqi tarixiy, ijtimoiy, siyosiy, madaniy va adabiy hayot, ulug‘ shoirning tarjimai holi, faoliyati, yaqinlari, do‘stlari, ijodiyotining ma‘naviy sarchashmalari, salafllari, adabiy merosi va uning jahonshumul ahamiyati, qolaversa, mumtoz adabiyotimiz tarixida tutgan beqiyos o‘rni xususida atroflicha ma‘lumotlarni qamrab olgan. Unda tarix, din, tasavvuf, irfon, ma‘naviy komillik mavzulariga ham keng o‘rin berilgan.

Darhaqiqat, jonajon Vatanimizda ijtimoiy, siyosiy, madaniy va ma‘naviy hayotda yuz berayotgan yangilanish va erkinlik navoiyshunoslikda ham o‘z aksini ko‘rsatdi. Faoliyatining dastlabki kunlaridanoq davlatimiz rahbari butun xalqni Navoiy ijodiyotini yangi ma‘naviy ehtiyoj va maqsad bilan o‘qib-o‘rganishga chorladi. To‘rt jildlik “Alisher Navoiy ensiklopediyasi” Prezidentimizning 2020-yil 19-oktyabrdagi “Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to‘g‘risida”gi qaroriga asosan Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O‘zbek tilini rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan chop etildi.

“O‘zbekiston” nashriyoti bu muhtasham nashrning dunyo yuzini ko‘rishida astoydil jonbozlik ko‘rsatdi. Kitob O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi O‘zbek tili, adabiyoti va folklori

Afg‘onistonda dariy tilida “Zindagoniy va ofaridahoyi Alisher Navoiy” (“Alisher Navoiy hayoti va faoliyati”) monografiyasi nashr etildi. Monografiya AQSh fuqarosi, hozirgi paytda Yunus Rajabiy nomidagi o‘zbek milliy musiqa san‘ati institutida faoliyat ko‘rsatayotgan Azizulloh Aral hamda afg‘onistonlik olim Sayid Muhammad Olim Labib tomonidan yozilgan. Kitob qisqa kirish so‘zi bilan boshlanib, unda ushbu tadqiqotning bugungi kundagi ahamiyati va dolzarbligi xususida so‘z boradi. Afg‘onistonda Navoiy ijodini keng targ‘ib etish, mutafakkir shoir siymosiga bo‘lgan ehtirom ramzi sifatida ushbu tadqiqotning qiymati benazirdir.

SHOIR HAYOTI VA FAOLIYATI DARIY TILIDA

Kitobning birinchi bobida XIV asrning ikkinchi yarmi – XVI asrning birinchi yarmida Xuroson va Movarounnahrda ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-adabiy jarayonlar haqida atroflicha fikr yuritiladi. Alisher Navoiydek zotning dunyoga kelishi, uning yuksak shoirlik iqtidori hamda bu iqtidorning yuzaga chiqishida davr va muhitning roli tadqiq etiladi.

Keyingi boblardan Navoiy hazratlarining tarjimai holi, navoiyshunoslik sohasining qisqacha tarixi borasida ma‘lumotlar o‘rin olgan. Navoiyning lirik merosi, uning ijodiyotida kichik janrlar kabi masalalar ham o‘zbek navoiyshunosligida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar asosida keng yoritilgan. Yana bir bob Alisher Navoiy lirik merosida ijtimoiy-axloqiy va falsafiy qarashlar mavzusiga bag‘ishlangan bo‘lib, shoirning o‘z davri axloqiy qadriyatlariga ta‘sirini, so‘zining ruhoniy kuchini alohida e‘tirof etadi. “Buyuk “Xamsa”ning yaratilishi” bobida Navoiyning 1483–1485-yillarda, eng qisqa muddatda “Xamsa”ni yozib tugatishi, Sharq adabiyotidagi bu ulug‘ an‘anani davom ettirishga qanday omillar turki bergani kabi masalalar bo‘yicha fikr va mulohazalar berilgan.

Navbatdagi bob “Hayrat ul-abror” dostoni ijtimoiy-axloqiy qarashlarning ifodasi xususida bo‘lib, har bir maqolatda fikr yuritilgan mavzu hikmatlar durdonasi sifatida millat ma‘naviyati uchun qimmatli ekani ta‘kidlangan. Keyingi 4 ta bob “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun”, “Sab‘ai sayyor”, “Saddi Iskandariy” dostonlari tahliliga bag‘ishlangan. Mualliflar “Farhod

va Shirin”ga “qahramonlik dostoni” deb ta‘rif berishadi, undagi har bir obrazning asardagi o‘rni, qanday timsol ekani to‘xtalib o‘tishadi. “Layli va Majnun” dostoni “muhabbat qissasi” deb atalgan, undagi ilohiy ishq motivining badiiy talqini tahlil qilingan. “Sab‘ai sayyor” dostonida esa “oshiqlik va podshohlik masalasi” o‘rganilgan. “Saddi Iskandariy” dostonida odil podshoh vasfiga alohida diqqat qaratilgan. Keyingi bobda “Lison ut-tayr” tahlil qilingan bo‘lib, mualliflar ushbu dostonni “majoziy-falsafiy doston”, deb tavsiflashgan. Monografiyaning so‘nggi bobi Navoiyning ilmiy asarlari tadqiqiga bag‘ishlangan.

Mazkur kitobning asosan O‘zbekistondagi navoiyshunoslik sohasi yutuqlari asosida yozilgan ham alohida ahamiyatga ega. V.V.Bartoldning “Alisher Navoiyning siyosiy hayoti” maqolasi tarjimai hami hamda ayrim maqolalarni hisobga olmaganda, Afg‘onistonda bugungi kungacha Alisher Navoiy hayoti va ijodi haqida yaxlit tasavvur beruvchi manba yo‘q edi. Shu nuqtaiy nazardan, ushbu monografiyaning nashr etilishi ko‘pmillatli Afg‘oniston xalqi uchun muhim ilmiy manba vazifasini o‘tashi shubhasiz.

Alisher Navoiy nomidagi xalqaro jamoat fondi mablag‘lari hisobidan Kobul shahridagi “Voja” nashriyotida 500 nusxada chop etilgan. Ushbu asarni Afg‘onistonda faoliyat ko‘rsatayotgan adabiyotshunoslar va Alisher Navoiy ijodi bilan qiziquvchilarga beg‘araz taqdim qilish mo‘ljallangan.

Gulzoda SAFAROVA

KAMOL ET KASB...

“Alisher Navoiy ensiklopediyasi” chop etildi

institutning O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi bo‘limi tomonidan 2021–2024-yillar mobaynida nashrga tayyorlangan. Qomusdan navoiyshunoslik masalalari, buyuk shoir asarlarining turli yillardagi nashrlari, ularning xoriijiy tillarga tarjimalari, yurtimiz va jahon kutubxonalari xazinalarida saqlanayotgan qo‘lyozma hamda toshbosma kitoblari, shuningdek, rassomlik, haykaltaroshlik, teatr, kino singari san‘at turlarida Alisher Navoiy siymosining aks ettirishiga doir maqolalar, ayrim lirik asarlarining ilmiy tahlillari ham o‘rin olgan. Unda, eng avvalo, Alisher Navoiy yashagan davrda Xuroson va Movarounnahrda adabiy hayotdagi ijobiy yuksalishlar, ularni yuzaga keltirgan omillar haqidagi maqolalarga keng o‘rin ajratildi. Bu esa yurtimizda kechgan Ikkinchi Uyg‘onish davri – Temuriylar Rennessansining hayotiy qudratini idrok qilish va unda Alisher Navoiyning tutgan o‘rmini atroflicha mushohada etish imkonini beradi.

Kitobga Husayn Mirzo hukmronligi ostidagi Xuroson poytaxti – Hirotda yashab mehnat qilgan turkiy qavmlar, ularning o‘ziga xos tabiati, urf-odatlar, saroyda tutgan mavqelari to‘g‘risida qator maqolalar kiritilgan. Shuningdek, ulug‘ shoir zamondoshlari, do‘stlari, u bilan hamnafas ijod qilgan qalam ahli va ularning ijodiy yo‘li borasidagi

izlanishlar adabiyot muhihlari uchun hamisha qiziqarli bo‘lgan. Ensiklopediyada shoirning oilasi, qarindosh-urug‘i, do‘stlari, musohiblari, ustoz va shogirdlari, yaqinlari haqida ham ilmiy ahamiyatga molik ma‘lumotlar yetarlidir.

Navoiy hazratlari bilan oramizda salkam olti asrlik masofa bo‘lsada, u zotning hayoti va ijodini o‘rganish borasida o‘rtada bir bo‘shliq yoki uzilish kuzatilagan. Shoir hayotligidayoq Mixond, Xondamir, Davlatshoh Samarqandiy, Zayniddin Vosifiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi olim-u adiblar tomonidan boshlangan xayrli ishni Abdurauf Fitrat, Olim Sharofiddinov, Oybek, Maqsd Shayxzoda, Vohid Abdulla-yev, Vohid Zohidov kabi yetuk navoiyshunoslar, Porso Shamsiyev, Hamid Sulaymonov singari jonkuyar matnshunoslar davom ettirishgan. Ularning navoiyshunoslik taraqqiyotiga qo‘shgan hissi haqida “Alisher Navoiy ensiklopediyasi”da keng ma‘lumotlar taqdim qilindi.

Ma‘lumki, G‘arb adabiyotshunoslari Navoiy hayoti va ijodiga XVI asrdayoq diqqat qaratib boshlagan edilar. Fransuz sharqshunosi Bartelemi de Erbelo de Molenvil, L.Buva, Yan Shmidt, Remi Dor, Jan-Pol Ru, Barbara Kellner Xenkel, Yurgen Paul, Y.E.Bertels, S.N.Ivanov, N.I.Konrad, Pave de Kurteyl, E.Braun, V.V.Bartold,

A.N.Samoylovich, B.Vahobzoda, Elias Jon Uilkinson Gibb, Edvard Braun, Maria Yeva Sabteli xonim kabi yuzlab xoriijiy olimlarning navoiyshunoslikka doir tadqiqotlari xususidagi ahamiyatli ma‘lumotlar esa ensiklopediyaning ilmiy qimmatini yanada oshirgan.

Hozirgi kunda Alisher Navoiyning 240 ming misradan iborat nazmiy asarlari va nasriy durdonalari Yevropa kutubxonalarida saqlanadi. Jahon fondlarida, xususan, Parij Milliy kutubxonasi, Kanadadagi Toronto dorilfununi, Vena Qirollik kutubxonasi, Venger Fanlar akademiyasi, Britaniya muzeyi, Berlin, Venetsiya, Oksford universitetlari kutubxonalarida “Xamsa”ning to‘liq va mazkur asar tarkibidan o‘rin olgan to‘rt dostonning alohida-alohida ko‘chirilgan nusxalari; “Chor devon”ning ko‘plab qo‘lyozmalari; Navoiyning turli davrlarda ko‘chirilgan asarlari asosida tartib berilgan kulliyot, shuningdek, “Lison ut-tayr”, “Majolis un-nafois”, “Nasoyim ul-muhabbat”, “Tarixi muluki ajam”, “Muhokamat ul-lug‘atayn”, “Devoni Foni”, “Xamsat ul-mutahayyirin” asarlarining ko‘p nusxali qadimiy qo‘lyozmalari saqlanadi. Diqqatga sazovor jihati shundaki, ular orasida ulug‘ shoir hayotligi paytida ko‘chirilgan va ulkan ilmiy qimmatga ega bo‘lganlari ham ko‘p. Ensiklopediyaga ana shu mavzularga oid maqolalar ham kiritildi.

“Alisher Navoiy ensiklopediyasi” ilm-fan, ijod ahli va keng o‘quvchilar ommasiga mo‘ljallangan.

Maqsd ASADOV,
O‘zbekiston Respublikasi
Fanlar akademiyasi O‘zbek
tli, adabiyoti va folklori
institut direktori o‘rinbosari,
filologiya fanlari doktori,
professor

TADQIQOT

SAHNADAGI MALIKUL KALOM:

FAZILAT VA KAMCHILIKLAR

O‘zbek dramaturgiyasida Alisher Navoiy obrazining ilk badiiy talqini yaratilganiga 85 yil bo‘ldi. Shu oraliqda Navoiy obrazining o‘ndan ziyod talqinlari paydo bo‘ldi: Vosit Sa‘dullaning “Xuroson yulduzi”, Boborahim Omonning “Navoiy birla Husayniy”, Inoyat Maxsumovning “Navoiy Astrobodda”, Shuhrat Rizayevning “Iskandar”, Muhammad Alining “Navoiy va Boyqaro”, Abdulla A‘zamning “Dugohi Husayniy”, Omon Muxtorning “Amir Alisherning dardi”, Komil Avazning “Shoh bo‘ldi ishq ichinda”, Naim Karimovning “Guli va Navoiy”, Iqbol Mirzoning “Samarqand sayqali” hamda “Alisherbek va Husayn” kabi yosh tomoshabinlar uchun mo‘ljallangan tarixiy dramalari shular jumlasidan.

Afsuski, sanalganlar ichida biror sahna asarini Izzat Sulton va Uyg‘unning “Alisher Navoiy” dramasi tenglasha oladi, deb aytish mushkul. Buning sabablarini quyida izohlashga harakat qilamiz. Sovet davrida yaratilgan Navoiy haqidagi tarixiy dramalarda Navoiyga xos gumanizm xususiyatlariga kengroq urg‘u berilgan. Mazkur davr dramalarida tarixiy haqiqatning yoritilishida ikki xil muammo mavjud edi. Birinchidan, mualliflar tarixiy haqiqatga ham davrning mafkuraviy prizmasidan qarashga majbur bo‘lishgan. Ikkinchidan, tarixiy qo‘lyozmalar, manbalarning hali to‘la tadqiq etilmagani, materiallar kamligi, tarixiy shaxslar faoliyati bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarning kamyoqligi qiyinchilik tug‘dirgan.

Izzat Sulton va Uyg‘un qalamiga mansub drama Alisher Navoiyning shoirlik, oshiqlik, saxovatpeshalik, metseptalik, amaldorlik va gumanistik qirralarini namoyon etadi. Dramada feodal hukmdor va gumanist shoirning konflikt asosiy planga olib chiqilib, Boyqaro va Navoiyning munosabatlari asarda biroz keskinroq va bo‘rttirib tasvirlangan. Navoiy obrazi ishonarli, hayotiy mantiqdan uzilmagan obraz o‘laroq gavdalantirilgan, xarakterga xos xususiyatlar konfliktlar orqali yaqqol namoyon bo‘lgan, donishmand shoir tabiatidagi halimlik va rahmdillik xislatlari bilan birga davlat arbobiga xos keskinlik, qattiqqo‘llilik va jahldorlik xarakteri ham ishonarli tarzda ko‘rsatilgan.

Sovet mafkurasiga ko‘ra, o‘rta asrlarda progressiv va reaksiyon kuchlar kurashi jadal kechgan. “Alisher Navoiy” dramasi Navoiy va uning safdoshlari – progressiv, Boyqaro, Majiddidin kabi obrazlar – reaksiyon kuchlar sifatida taqdim etilgan. Navoiyning vazir bo‘la turib, progressiv kuchga aylanishi, Boyqaroning murakkab xarakteri ko‘rsatilishi qaysidir ma‘noda vulgar sotsrealizm metodiga qarshi qat‘iy zarba edi. Sovet davrida yaratilgan yana bir asar – Vosit Sa‘dullaning “Xuroson yulduzi” dramatik dostonida lirik kayfiyat ustunlik qiladi, qahramonlarning lirik kechinmalari va tuyg‘ulari yaxshi aks ettirilgan, biroq dramatik ziddiyatlar maromiga yetmagan, natijada na Navoiy obrazining, na boshqa personajlarning xarakterlari ochildan. Boborahim Omonning “Navoiy birla Husayniy” dramasi muallif yangi tarixiy materiallardan foydalangan. Navoiy hayoti davomida sezilarli rol o‘ynagan Bobo Afzal, Soniy kabi obrazlarga badiiy bo‘yoq berishga harakat qilgan, Navoiy – shunchaki vaziyat qurboni. Birovlarning gapiga ko‘ra, u – ulug‘. Lekin asarda biror ulug‘vor ishni qo‘yilganiy.

Dramalarda Navoiy hayotining turli – bolalik (“Alisherbek va Husayn”), yoshlik, talabalik (“Xuroson yulduzi”, “Samarqand sayqali”, “Dugohi Husayniy”), vazirlik (“Alisher Navoiy”, “Amir Alisherning dardi”, “Navoiy va Boyqaro”, “Navoiy birla

Husayniy”), oshiqlik (“Guli va Navoiy”, “Amir Alisherning dardi”, “Xuroson yulduzi”, “Dugohi Husayniy”), qarilik (“Alisher Navoiy”, “Amir Alisherning dardi”, “Navoiy va Boyqaro”) davrlari aks ettirilgan.

Mustaqillik davrida yaratilgan o‘zbek dramalarida Husayn Boyqaro obrazi ijobiy obraz sifatida ko‘rsatilgani, mualliflarning Navoiy hayoti va ijodiga oid ko‘plab manbalardan xabardorligi, yangicha yondashuvga urinishi diqqatga sazovor. Xususan, “Amir Alisherning dardi” dramasi o‘ziga xos “eksperimental drama” ekanligi, ko‘proq Navoiyning ruhoniyati, ichki olami ko‘rsatilgani, “Navoiy va Boyqaro” dramasi Navoiy obrazining ham she‘riyatda, ham davlat boshqaruvidagi o‘rni, tarixiy davr sharoitidagi shaxs pozitsiyasining namoyon bo‘lishi turli epizodlar va vaziyatlar orqali dramada yetarlicha asoslangani, “Samarqand sayqali” dramasi Navoiy hayotining o‘zbek dramaturgiyasida yoritilmagan davri – Samarqanddagi hayoti ilk bor tasvirlangani va boshdan oxir she‘riy yo‘lda yozilgani bilan ahamiyatli.

Shuningdek, ittiqlol davri dramalarida Navoiyning ulug‘vorligiga ortiqcha ta‘kidlar, madhiyago‘ylik kayfiyati yetakchilik qiladi. Navoiy o‘quvchidan nihoyatda uzoq, “Yerdan osmonga ko‘tarilgan ilohiy inson” o‘laroq ko‘rsatiladi. Dramalardagi umumiy kamchiliklar: obrazlarda xarakter to‘laligicha ochildmagan, personajlarning bir-biridan ajralib turuvchi jihatlar ko‘rinmagan (“Amir Alisherning dardi”), pafos haddan ortiq ko‘p, personajlar tilidan Navoiyning ulug‘vorligi me‘yordan ko‘p ta‘kidlangan, dramadagi tarixiy shaxslarning o‘ylari, fikrlari, nutqlari bir xil, yaqqol xarakter sifatida ko‘zga tashlanmagan (“Navoiy va Boyqaro”), yoshlik yillari tasvirlanganda ham Navoiy obrazi yoshiga nisbatan keksaroq mo‘ysafidni eslatadi, navqiron Alisherda yoshlik shijoati ko‘rinmaydi (“Samarqand sayqali”), obrazlarning o‘zaro munosabati tadjirga ega emasligi kuzatiladi, Abu Said bilan Navoiy konflikt tasvirlanganda intriga zaifligi ko‘zga tashlanadi (“Dugohi Husayniy”), ba‘zi o‘rinlarda mualliflarda haqiqiy dramaturgga xos badiiy mahorat yetishmaydi.

Ko‘pgina talqinlar biroz ko‘rgazmalilik, sun‘iylik va qoliplashgan bir obraz darajasida qolib ketganday tasavvur uyg‘otadi. Aksar hollarda dramaturgiya mezonlari chetda qolib, Navoiy siymosini ulug‘lashtirish, har bir detalni ushbu maqsadga bo‘ysundirish holatlari uchraydiki, bu hol asarning badiiy shayyasini tushiradi. Badiiy asarni to‘rtib turaadigan birlamchi jihatlardan biri – tabiiylik, ya‘ni yasamalikdan xolilik ekanini unutmilik lozim. O‘zbek dramalarida Navoiy obrazi kamchilik va nuqsandan xoli siymo o‘laroq taqdim qilinadi. Muallif asarda o‘z qahramoniga to‘laligicha himoyaga olib, qahramoniga xato qilishga imkon bermaydi. Superqahramon – Navoiy barcha to‘siqlarni yengib o‘tadi, yuksak zakovat va chuqur mushohada egasi ekani qayta-qayta ta‘kidlanadi, atrofagi personajlar bosh qahramonning nufuzini o‘quvchiga eslatib turish uchun “qurbon qilinadi”. Ba‘zi o‘rinlarda, mualliflar nozik tuktadonlik va so‘zlarni saralab ishlatish mahorati evaziga o‘quvchini ushbu ishtibohdan chalg‘itib turadi.

Aslida Navoiy shaxsini ortiqcha pafos orqali sun‘iy tarzda ulug‘lash emas, uning ichki olamini o‘quvchiga ko‘proq tanitish asosiy maqsad bo‘lmog‘i lozim, deb hisoblaymiz. Ayni shu holat ham kelgusida Alisher Navoiyning yangicha badiiy talqinlariga zarurat borligini ko‘rsatadi.

Xurshid ABDURASHID,
mustaqil tadqiqotchi

BIR G'AZAL SHARHI

MA'NO OLAMIDAN OLINGAN G'AZAL

“Ko‘kragimdur subhning pirohanidin chokrok...”

Naqlga ko'ra, hazrat Navoiy “Ko‘kragimdur subhning pirohanidin chokrok” deb boshlanadigan o‘ta mashhur g‘azalning ilk baytini bir tilanchidan bir qancha oltin bahosiga sotib oladi. Majzub gado shoir eshigiga kelib, bu baytni o‘qib, tilanchilik qilgan ekan. Bu haqda navoiyshunos olim, shoir Mirzo Nasriddin o‘g‘li Boqiy va shoir Sobir Abdulla ajib so‘zlarni yozganlar.

Bu naql g‘azalning favqulodda va o‘xshashi yo‘q asar ekaniga ishoradir. O‘ta baland narxga sotib olingani esa baytning g‘oyat qimmatli, ma‘no olamidani topilgan nodir xazina ekaniga ishorat bo‘ladi. Zero, Navoiy devonida bunday benazir g‘azallar va baytlar oz emas.

Ko‘kragimdur subhning pirohanidin chokrok, Kirpigim shabnam to‘kulgan sabzadin namnokrok.

“Mening ko‘ksim tongning yirtilgan ko‘ylagidan ko‘ra ham chokroq, yirtiqroq. Kipriklarim esa ustiga shabnam to‘kilgan maysadan ko‘ra ham namroq, ho‘lroq”.

Tasavvufiy ma‘noga ko‘ra, bu manzara shoirning ma‘naviy holi va martabasidan darakdir. Tun bo‘yi tong-gacha ishq, xushu, umid va zorliq bilan yig‘lab chiqqanidan alomatdir. “Subhning ko‘ylagi” iborasi Qur‘oni Karimdagi: “Kechani (sizlar uchun) bir libos qildik” degan oyatga ishoradir (Naba’ surasi, 10-oyat).

Yig‘i natijasi bo‘lgan kipriklarning ho‘lligi esa Qur‘ondagi: “Shubhasizki, kuldirguvchi ham, yig‘latguvchi ham U (Alloh)dir” degan ma‘noga hamda: “Sizlar (g‘afiat ichra) kularsizlar-u, (gunohkor holingizga) yig‘lamassizlar” degan tanbehga ishoradir (“Najm” surasi, 43-, 60-oyatlar). Yana bu yig‘i satri: “Agar sizlar men bilan narsani bilganlaringizda edi, (bu dunyoda) ozroq kulib, ko‘proq yig‘lar edingizlar” degan hadisga ishoradir.

Shoir aytmoqdaki, subhning ko‘ylagi chok bo‘lib, tong oqarib, ufq qizarib ko‘ringanidek, mening qizil qon bag‘rim ham tong libosidan ko‘ra chokroq bo‘lgan ko‘ksimning chokidan ko‘rinayotir. Tun bo‘yi maysalar ustiga to‘kilgan mayin, mahzun shabnamlar tongda ravshanroq namoyon bo‘ladi. Shoir tong orqali tungi unsiz yig‘i holatini, botiniy kechinmalarini oshkor etmoqda.

Bu ko‘ngul g‘amnokidin to shodmon ko‘rdum seni, Istaram har damki, bo‘lg‘ay xotirim g‘amnokrok.

“Mening xotirim – ko‘nglim g‘amginroq bo‘lgan sari sening tobora shodmonroq bo‘lganigini ko‘rmoqdaman. Modomiki, sen o‘z oshig‘ing g‘amidan suyunar ekansan, bas, sening yanada shodlanmog‘ing uchun har nafas ko‘nglim yanada g‘amginroq bo‘lishini istayman!”

Bu baytda “ko‘kragi chokrok”, “kirpigi namnokrok” bo‘lishining siri ochildi va “ko‘ngli g‘amnokrok” bo‘lishi bilan mazmun vobasta rivojlandi.

Albatta, Navoiyning har bir majoziy ifodasida haqiqat bor. Dunyoda ko‘p shod-u xandon, qahqaha-yu dabdaba bilan yashashda Haq taoloning rizosi yo‘q. Siniqko‘ngillik, g‘aribhollik, g‘amginxotirlik bo‘lib yashashda, Yaratganning vajhi – zoti, diydorini istab, O‘ziga yolvoruvchan va yig‘lovchan bo‘lishda Uning rizosi bor. Ayniqsa, sahar chog‘larida istig‘for aytib, ko‘zyoshlari bilan yig‘lashda xosiyat borligi kitoblarda aytilgan.

Ulug‘ valiy Fuzayl ibn lyoz aytganlar: “Besh narsa badbaxtlik nishonidir: 1. Ko‘ngil qattiqligi. 2. Ko‘z

yoshlanmasligi. 3. Hayosizlik. 4. Dunyoga rag‘bat aylamoq. 5. Tuli omol – uzun orzular (dunyo uchun bo‘lsa).

Layli andin qo‘ydi Majnun ko‘nglida raxti g‘amin, Kim, yo‘q erdi manzil ul vodiya andin pokrok.

“Layli shuning uchun g‘am yukini, qayg‘u omonatini Majnunning ko‘ngliga qo‘ydiki, bu hayot vodiysida, ishq sahrosida, tiriklik dashtida undan pokroq boshqa joy yo‘q edi”.

Raxt – yo‘l yuki, safar anjomi degani. Bu o‘rinda g‘am yuki, qayg‘u safarxaltasi, g‘ussa omonati ma‘nosida kelmoqda. Insoniy-majoziy ishq uchunki oshiq qalbi shunchalik pok bo‘lishi shart bo‘lsa, bas, endi ilohiy ishq uchun bandaning qalbi naqadar pokiza bo‘lishi kerak!

Bir ma‘shuqaki, muhabbat g‘amining yuxkaltasini qo‘yish uchun shunchalik pokiza qalbni qidirsas, bas, unda har qanday nuqson sifatlaridan pok va munazzah bo‘lgan ilohiy Zot o‘z ishqini, zikrini har qanday qalbga solib qo‘yaveradimi! Zero, “Ramuzul-ahodis” kitobida: “Alloh zikri Alloh muhabbatining alomatidir”, degan hadis sharif keltirilgan. Pok narsa pok joyda bo‘ladi.

O‘yla mujgon xanjariga yopishubdur durri ashk, Kim, magar andin yatime yo‘qturur bekokrok.

“Shuningdek, ko‘z yoshlarining durri – inju marvaridlari kipriklar xanjariga shunday yopishib olganki, magar undan ham ko‘ra bekokroq – qo‘rqmasroq va bevoshroq bezori-yu chapani yo‘qdir”.

Sahrolarda bezorilar karvonlardagi oltin-kumush, durru gavhar boyliklariga qanday yopishsa, kipriklar xanjari ham ko‘zyoshi durlarini qo‘ldan bergisi yo‘q. Layli, Majnun, vodiy zikr qilingani uchun bu bayt ham mantiqan hayotiy bir misolga bog‘landi.

Aslida bu majozdan murod ma‘rifatulloh natijasi bo‘lgan yig‘idir, tinimsiz ko‘zyoshi to‘kib yig‘lash manzarasini aks ettirishdir.

Lablaringdin jon olurda barcha el quldur sanga, Jon berurda bir qulung yo‘q bandadin cholokrok!

“Sening lablaringdan o‘z o‘lik tanasiga jon olishda – hayot topishda butun xalq senga quldir, asirdir. Lekin jon berishga kelganda men g‘arib bandangdan ko‘ra ham chaqqonroq – tayyorroq biror quling yo‘q. Zero hayot topish hammaga yoqadi, lekin jon fido qilish, jon berish oson narsa emas”.

“Lab” mumtoz she‘riyatda ko‘p qo‘llanadigan tasavvufiy istiloh bo‘lib, mavjudotga vujudiy fayz yetkazuvchi rahmoniy nafas deyiladi. “Lab”dan murod kalom – so‘zdir va rahmoniy nafasga ham ishoradirk, ashyolar vujudiga fayz bag‘ishlaydi. “Lab” jonni quvvatlantiruvchi omildirki, shariat tilida “nafxi ruh” deyiladi. Shuningdek, lab oshiqqlarni fayz va xursandchilik bilan siylash, ilohiy olamdan nozil bo‘lgan so‘zlardir.

Lab – payg‘ambarlarga Jabroil alayhissalom orqali Allohdan nozil qilingan so‘z, ya‘ni ilohiy kalom; avliyolarga esa qalb tasfiyasi, ya‘ni qalbni musaffo qilish natijasida ilhom qilinadigan so‘zdir (Faxruddin Iroqiy).

Va yana “labi jonbaxsh”dan murod bodir soyasidagi yo‘qlikdir, deganlar. Ya‘ni, nafasi rahmoniyga – ilohiy tajallilarga ishoradir.

Bu o‘rinda “Lablaringdan jon olurda” degan ifodadan murod Payg‘ambar alayhissalom so‘ziga – hadisga shaydolik holidir. Chunki, Qur‘onga ko‘ra, hadis aslida vahiydir, havoyi nafs bilan so‘zlangan so‘z emasdir. Ya‘ni, hadisdan bahramand bo‘lib, tiriklik topishda butun xalq Payg‘ambar alayhissalomga asir, tutqun. Lekin u zotni farzandi, ota-onasi va o‘z nafsidan ham ortiq sevib, fido bo‘lishda mendan chaqqonroq bir quling yo‘q, deydi Navoiy. Bu ifoda “Sahihi Buxoriy”da vorid bo‘lgan ushbu hadisga ishoradir; Rasululloh (s.a.v.) aytganlar: “Toki meni otangizdan ham, bolangizdan ham, barcha odamlardan ham ortiq yaxshi ko‘rmas ekansizlar, birotangiz mo‘min bo‘la olmaysizlar”.

Odamiylik tufrog‘in bersa fano yeliga charx, Ohkim, yo‘qtur kishi ahli vafodin xokrok.

“Fano”ning ma‘nosi mahviyat ekanini Navoiy ushbu baytida ravshan bildirgan:

Deding: fano nedurur? Muxtasar deyin: o‘lmak, Ki, sharhini tilasang, yuz risola bo‘lg‘usidir.

Taqdir, ajal butun odamiylik tuprog‘ini yo‘qlik shamoliga sovrursa, ya‘ni vafot ettirsa, ohki, unda vafodan ham ko‘ra xokroq, tuproqroq, ya‘ni o‘limga tayyorroq kishi yo‘qdir. Hayotda o‘zi tuproq bo‘lib, xoksor bo‘lib, yo‘qlik shamoliga shay turgan toifa, avvalo, vafodan ahli-dir.

Vafoning turli irfoniy ma‘nolari bor. Vafodan iymon samarasidir.

Vafoning birinchi turi bandaning o‘z ahd, o‘z miysoqida turishidir. Odam bolalariga hali jism ato etilmay turib, hazrati Odam alayhissalom sulbidan ularning ruhi chiqarildi; Haq taolo: “Alastu birabbikum?” – “Men emasmanmi sizlarning Rabbingiz?”, deb so‘radi. Odam bolalarining ruhlari: “Qolu bala!” – “Ha, Sensan bizning Rabbimiz!” – deb javob berdilar (“A’rof”, 172-oyat ma‘nosi). Ana shu voqea “al-miysoq kuni” – so‘z, ahd-u paymon kuni deyiladi. Odam farzandlari jismi bilan yaralib, yerda yashaganidan keyin ba‘zilari o‘z so‘zi – miysoqida turib, ahli iymon – ahli vafodan bo‘ldi, ba‘zilari inkor qilib, imonsiz bo‘ldi. Haq taolo oqoh etadiki: “Darhaqiqat, Allohga bergan ahd va qasamlarini o‘zgina narsa (bo‘lmish dunyoviy boylik)ga sotganlar borki, ana o‘sharlarga oxiratda hech bir nasiba yo‘q. Alloh qiyomat kuni ularga so‘zlamas, ularning yuziga boqmas va ularni poklamas. Ular uchun g‘oyat alamlar bir azob bordir” (“Oli Imron”, 77-oyat).

Vafoning ikkinchi turi Odam farzandlarining barcha hayotiy muomalalarida, har qanday jarayonda o‘z

so‘zlari, ahd-u paymon va shartnomalariga rioya qil-mog‘i, sadoqatli, oqibatli bo‘lmog‘idir.

Vafoning uchinchisi turi insonning o‘z murshidi komiliga qilgan bay‘ati – ahd-u paymonida turishidir.

Bu bay‘at barcha sahih tariqatlarda muridning piri komiliga intisobi va ahdga vafosi shaklida uzluksiz davom etadi.

G‘azalning maqta‘i matla‘i bilan mantiqan bog‘la-nadi – yana jarohat, chok ifodalariga qaytiladi:

Necha uqlosang, Navoiy ko‘ngli xaxminroq bo‘lur, Ko‘rmaduk xaxmeki, tikkan soyi bo‘lg‘ay chokrok.

“(Ey do‘stim, tabibim, shifokorim!) Sen har qancha to‘qib, tikib bog‘laganing sari Navoiyning ko‘ngli yana xaxminroq – jarohatliroq bo‘lib boradi. Holbuki, tikkan sari tobora ochilib, chokroq bo‘lib boradigan jarohatni hech ko‘rmagan ediki”

“Uqla” – band, bog‘, to‘qima (tikish) degani. Aruz vaznida ramal bahridagi shakllardan birining nomi ham “uqla” deyiladi. Raml (ramal esa she‘rning o‘n to‘qqiz bahridan biri bo‘lib, bo‘yra to‘qishdagi bir shaklga asoslangan. Chunki “ramal” deb lug‘atda bo‘yra (gilam, palos) to‘qishni aytiladi. Shunga ko‘ra “uqlamoq” bog‘lamoq, to‘qimoq, tikmoq degan ma‘nodadir. Maqta‘i mantig‘i va mazmuni ham shuni anglatmoqda.

Hazrat Navoiyning “Ko‘kragimdur subhning pirohanidin chokrok” g‘azali abadiy o‘lmas san‘at namunasidir.

MUXAMMASLAR

“VASLIGA CHUN YO‘Q NIHOYAT...”

Lablarim kunduz jaziya dashtidan qaqroqrok, Nolishim shom qushlarining zikridin dardnokrok, Ko‘zlarim bemor tunidin subhiga mushtoqrok, Ko‘kragimdur subhning pirohanidin chokrok, Kirpigim shabnam to‘kulgan sabzadin namnokrok.

Istaram, bo‘lsam xazon, to bexazon ko‘rdum seni, Dam-badam dardim ko‘paysun, to omon ko‘rdum seni, Istaram, to yer bo‘lay, to osmon ko‘rdum seni, Bu ko‘ngil g‘amnokidin to shodmon ko‘rdum seni, Istaram har damki, bo‘lg‘ay xotirim g‘amnokrok.

Bo‘lsa ko‘ngil pok omonatlar uchun taxti amin, G‘am uchun shundoq musaffo tutsa oshiq olamin, Bas, ilohiy ishq uchun lozim nechog‘ pokroq zamin, Layli andin qo‘ydi Majnun ko‘nglida raxti g‘amin, Kim, yo‘q erdi manzil ul vodiya andin pokrok.

Mos erurmi gulga gul-u durga dur-u ashkka ashk? – Bezarrar bexavf-u bebok ulfating topilsa koshk! Gul tikandin etmas or, husniga soqchi bo‘lsa rashk, O‘yla mujgon xanjarig‘a yopishubdur durri ashk, Kim, magar andin yatime yo‘qturur bekokrok.

Sevgidin ehson olurda bandilar mo‘ldur sanga, Balki, olmoq qasdi birla g‘ayri el eldur sanga, Jon berib, jon olmoq ammo ne go‘zal fe‘ldur sanga, Lablaringdin jon olurda barcha el quldur sanga, Jon berurda bir qulung yo‘q bandadin cholokrok!

Qilmagay hargiz nazar ul kun havo eliga charx, Bas, fanoni etdi yo‘l avval baqo ahliga charx, Xok etib sochgil meni ahli vafodan yo‘liga, charx, Odamiylik tufrog‘in bersa fano yeliga charx, Ohkim, yo‘qtur kishi ahli vafodin xokrok.

Necha berkitsang, ko‘ngil ganji yana ko‘proq bo‘lur, Ochilib, olamga zulm o‘tgan sari, porloq bo‘lur, Tiksa ma‘no og‘zini, Mirzo, bu ish qandoq bo‘lur? – Necha uqlosang, Navoiy ko‘ngli xaxminroq bo‘lur, Ko‘rmaduk xaxmeki, tikkan soyi bo‘lg‘ay chokrok.

Aslimiz tufrog‘ erur, to‘zdurma ko‘p, Hasratim changin yana oshurma ko‘p, Yer-u ko‘kni chang ila to‘ldurma ko‘p, Javr o‘qin xoki tanimg‘a urma ko‘p, Ko‘kka bu tufrog‘ni sovrurma ko‘p.

Sharbati vasliga bormu qonmagim? Bir olov sirrin yetar o‘rganmagim, Bas, na holat ikki o‘tda yonmagim: Ishqdin basdur manga o‘rtanmagim, Hajr barqi birla ham kuydurma ko‘p.

Qoshlarin bil, ey dil, mehrobi nazar, Ko‘zlarin de, ey til, oftobi nazar, Garchi ko‘p olamda as‘hobi nazar, Yuziga, ey ko‘z, chu yo‘q tobi nazar, Bas, aning sori boqib telmurma ko‘p.

Yuzlaringdin vajhi pinhon istadim, Ko‘zlaringdin sirri osmon istadim, Qatra suvdin shavqi ummon istadim, No‘shi la‘lingdin agar jon istadim, Bu gunoh uchun meni o‘lturma ko‘p.

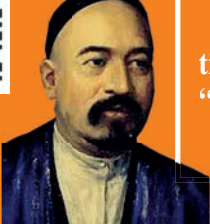
Garchi sevgi hosili ozor emish, Har kishi muhtoji ishq-u zor emish, Odam-u Havvoga bul his yor emish, Doimo rasmi muhabbat bor emish, Bizni ushbu jurm uchun yozg‘urma ko‘p!

Ko‘rmadim ustoz san‘at, juz firol, Topmadim mulki qanoat, juz firol, O‘rtada yo‘qdur masofat, juz firol, Vasliga chun yo‘q nihoyat, juz firol, Bas, vafodan ahlin qoshingdin surma ko‘p.

Dildagi har yog‘du – Xoliq amridin, Ham yig‘i, ham ulgu – Xoliq amridin, Olganing har ulgu – Xoliq amridin, Hech ish o‘lmas ayr-u Xoliq amridin, Ittijo maxluqqa kelturma ko‘p!

Ey g‘arib, nafsim, chekil, qilg‘il sukut, Har tilak bo‘lsa, yuzing Rabbingga tut, Har tilanchi bir tilab, o‘tgay-ku zud, Ey gado, chun “Shayalilloh!” deding, o‘t, Aylabon ibrom, boqib turma ko‘p!

Bas, bani Odam barobar, muhtaram, Ruhni Haqdin o‘zgaga etma qaram, Boq, azizlar ne demish, sho‘rluk tanam: “Tut gadolig‘ni, Navoiy, mug‘tanam, Shohlar ollinda bosh indurma ko‘p!..”

“...Alisher Navoiydek zotlar qirg‘ga yaqin asarlari bilan ona tilimizning boshqa tillardan ancha boylig‘ini, she‘rda berilg‘on mazmunini, musiqadagi latofatini “Mezonul avzon” va “Muhokamatul lug‘atayn”lari bilan bildurg‘on erdilar. Ashurali ZOHIRIY

3D formatda ko‘rish uchun QR-kodni skaner qiling.

Mirzo KENJABEK,
O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan yoshlar murabbiysi,
Bobur nomidagi xalqaro mukofot sohibi

MA'NAVIY TARBIYA

O'zbekistonning qo'llab-quvvatlangan tashabbusi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 2017-yil sentyabrida o'tkazilgan 72-sessiyasidagi nutqida "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" maxsus rezolyutsiyasini qabul qilish tashabbusini ilgari surdi. BMT Bosh Assambleyasining 2018-yil 12-dekabrida o'tkazilgan 73-sessiyasi 51-yig'ilishida "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" rezolyutsiyasi yakdillik bilan qabul qilindi. Unda, jumladan, madaniyatlar va dinlارaro munosabatlardagi uyg'unlikni rag'batlantirish hamda shaxslarning din va e'tiqodlariga qarab kamsitilishiga qarshi kurashishga qaratilgan barcha xalqaro, mintaqaviy, milliy tashabbuslar qo'llab-quvvatlanadi.

Muhim moddalar mohiyati. Konstitutsiyada din va davlat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soladigan sakkizta modda mavjud. Shartli ravishda, bu moddalarni ikki guruhga bo'lish mumkin:

- Dinga bilvosita aloqador (12-, 19-, 33- va 58-) moddalar.
- Dinga bevosita bog'liq (1-, 35-, 71- va 75-) moddalar.

Bu moddalarni birma-bir ko'rib chiqishdan oldin ba'zi masalalarga aydinlik kiritib o'tishga to'g'ri keladi.

Din ham mafkura. Muayyan guruh (xalq, millat, ijtimoiy qatlam)ning orzu-maqsadlari, ehtiyojlari, muddaolari, manfaatlar, intilishlari, irodasini ifodalab, ularni himoya qilish va amalga oshirishga qaratilgan g'oyalar tizimi yoki majmuasiga *"mafкура"* deyiladi.

Inson emas, qandaydir g'ayritabiyy (ilohiy) kuch-qudrat tarafidan yaratilgan, deb talqin etiladigan, olam va odamning ibtidosi va intihosi haqida ma'lumot beradigan, bandalarni nimalarnidir qilishga da'vat qilib, ulardan nimalardandir qiyilishni qat'iy talab etadigan, yaxshilik va yomonlikni obdon tushuntirib beradigan, savoblarga mukofot va gunohlarga jazo muqarrarligidan ogoh qiladigan g'oyalar majmuasi *"din"* deyiladi.

Har qanday din insonning hayot yo'lini tartibga solishga qaratilgan va aholining muayyan qatlami manfaatlarini himoya qilay ekanmi, demak, u ham – mafkura. Shu ma'noda, har qanday din odamlarning muayyan guruhi uchun hayot tarzi, yashash yo'li, ya'ni e'tiqodi hisoblanadi.

Davlat va mafkura munosabatlari. Konstitutsiyaning davlat va mafkura munosabatlari bilan bog'liq moddalar, bilvosita bo'lsa-da, dinga ham taalluqli hisoblanadi. Davlat va mafkura munosabatlari Konstitutsiyamizning 12-moddasida mana bunday hal etilgan:

"O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayot siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma-xilligi asosida rivojlanadi.

Hech qaysi mafkura davlat mafkurasini sifatida o'rnatilishi mumkin emas".

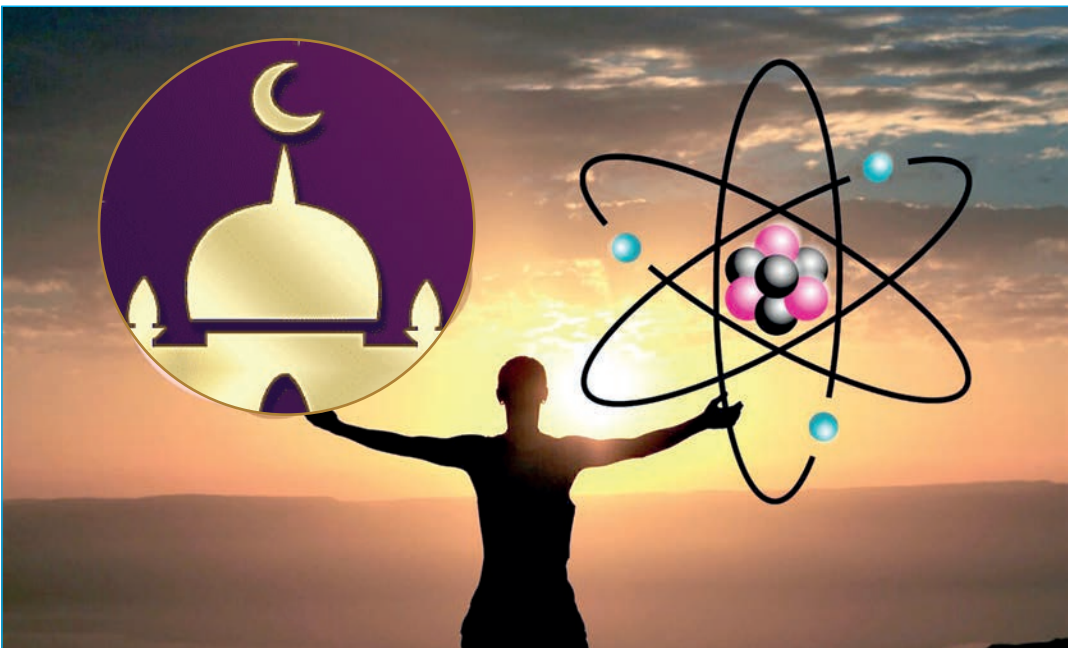
Bu modda jamiyatda ko'pmafkuraviylikka imkon beradi, biroq davlat mafkurasini bo'lishining yo'lini to'sadi. Din ham mafkura ekanmi, demak, jamiyatimizda ko'p din faoliyat olib boraveradi, lekin hech bir din davlat dini bo'la olmaydi.

Mafkuraning ikki turi. Ammo ko'p mafkuraviylik imkoniyati, *jamiyatda har qanday mafkura targ'ib va tashviq qilinaverishi mumkin*, degani emas. Chunki bunyodkor (yaratuvchi, progressiv, qonuniy) g'oyalar asosidagi mafkuralar bor, vayronkor (buzg'unchi, regresiv, reaksiyona, noqonuniy) g'oyalar asosidagi mafkuralar ham mavjud. Konstitutsiya birinchi guruh mafkuralariga yo'l beradi, ikkinchi guruh mafkuralarini esa man etadi.

O'zbekiston jamiyatidagi bunyodkor mafkuralarning o'zi ham uchga bo'linadi:

- davlat hokimiyatini qonuniy asosda egallashga qaratilgan, ya'ni partiyaviy mafkuralar;
- davlat hokimiyatini egallashga qaratilmagan, ya'ni diniy mafkuralar;
- milliy mafkura, u *"milliy mafkura"*, *"jamiyat mafkurasini"*, *"umumxalq mafkurasini"*, *"milliy g'oya"* degan atamalar bilan ham tilga olinadi, 2000-yili chop etilgan milliy mafkura konsepsiyasi rasman

DUNYOVIYLIK MOHIYATI va uning ahamiyati xususida ayrim mulohazalar

"Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha tamoyillar" deb nomlandi, ana shu nomlarning bari amalda bir mafkurani bildiradi.

Dinlar tengligi. Konstitutsiyaning 19-moddasi 2-bandida shunday so'zlarni o'qiyimiz: *"O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini (ta'kid biznik – S.O.), e'tiqodi (ta'kid biznik – S.O.), ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar"*. Demak, fuqaroning qaysi dinga mansubligi, e'tiqodi qandayligi uning huquqlariga mutlaqo daxl qila olmaydi. Bu yerda *"din"* va *"e'tiqod"* atamalarini aynan teng tushunchalar emas. Chunki e'tiqod nodiniy bo'lishi ham mumkin.

E'tiqod erkinligi. 33-moddaning 1-bandida *"e'tiqod"* tushunchasi xuddi shunday – ham diniy, ham nodiniy ma'nodagi dunyoqarashni anglatib kelgan: *"Har kim fikrlash, so'z va e'tiqod (ta'kid biznik – S.O.) erkinligi huquqiga ega"*.

Din va dunyoviy davlat. Konstitutsiyamizning dinga bevosita aloqador to'rt moddasida, boshqa masalalar qatori, bevosita davlat va din munosabatlarga daxldor to'rt pozitsiya ilgari surilgan.

1-modda 1-bandidayoq davlatning ijtimoiy-siyosiy tuzumi turi e'lon qilingan: *"O'zbekiston – boshqaruvning respublika shakliga ega bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy (ta'kid biznik – S.O.) davlat"*.

Konstitutsiyaning oldingi variantida bu band: *"O'zbekiston – suveren demokratik respublika"*, tarzida edi. Yangilangan variantda unga *"huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat"* sifatleri qo'shildi. Mazmumiz *"dunyoviy"* sifatini alohida sharhlashni talab etadi.

19-moddada ko'rganimizdek, barcha fuqarolar uchun bir xil huquq va erkinliklar berilishi kafolatlangan. Modomiki, shunday ekan, mamlakatda bir din vakillari uchun – boshqa, boshqa din vakillari uchun – boshqa qonun qabul qilib ham bo'lmaydi.

Dunyodagi musulmon mamlakatlar turlari. Davlat va din munosabatlari qanday hal etilganiga qarab musulmon mamlakatlari uchga bo'linadi: 1) islom davlatlari (Saudiya Arabistoni, Eron Islom Respublikasi, Pokiston Islom Respublikasi va boshqalar); 2) islom davlat dini deb e'lon qilingan mamlakatlar (Misr Arab Respublikasi, Livan, Marokash va boshqalar); 3) davlat dindan, din davlatdan ajratilgan mamlakatlar, ya'ni demokratik davlatlar (O'zbekiston Respublikasi, Qozog'iston Respublikasi, Tojikiston Respublikasi, Qirg'iziston Respublikasi va boshqalar).

Mamlakatimizda davlat va din o'rtasidagi munosabatlarni O'zbekiston Respublikasi Din ishlari bo'yicha qo'mitasi muvofiqlashtiradi. Davlat din ishlariga xalaqi qilmaydi, din ham, o'z navbatida, davlat ishlariga aralashmaydi.

Dunyoviylik mohiyati. Ma'naviy-ma'rifiy, g'oyaviy-mafkuraviy jihatdan jamiyatimiz bugun

shunday murakkab bir jarayonga kirdiki, ehtimol, istiqlolga erishganimizdan buyon hech qachon fikrlar qarama-qarshiligi darajasiga ko'ra bunaqa holat yuz bermagandir ham. Chunki hozirgi paytda ijtimoiy tarmoqlar kuchayib ketdi. Ochiq'i, og'ziga kuchi yetgan ham, yetmagan ham... gapiryapti. Mayli, gapirsin. Bu ularning huquqi. Demokratiya. Biroq demokratiya, fikr erkinligi, qarama-qarshi mafkuralar kurashi degani boshboshdoqlik, provakatsiya, konstitutsion tuzumga ochiqchasiga zarba berishni anglatmaydi. Xullas, odamlar o'rtasida qaltis savollar ko'tarilayapti, ba'zan xato pozitsiyalar ilgari surilayapti.

Lekin, afsuski, bu savollarga doim ham xolis javoblar berilayotgani, xato pozitsiyalar o'z vaqtida va yetarlicha inkor etilayotgani yo'q.

"Dunyoviy davlat" degani – *"din davlatdan, davlat dindan ajratilgan, din davlatning, davlat dinning ichki ishlariga aralashmaydi, davlat qonun chiqarayotganda biror dindan so'rab o'tirmaydi"* degani. Bu "ikki karra ikki – to'rt" deganday hammamizga ma'lum bir pozitsiya hisoblanadi.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining 2023-yil 22-dekabrda bo'lib o'tgan kengaytirilgan yig'ilishida: *"Mana, biz Asosiy qonunimizdagi fundamental prinsiplardan kelib chiqib, Dunyoviy davlat konsepsiyasini ishlab chiqaypmiz"*, dedi. So'ng esa buning zarurati ham bayon etdi: *"O'zingiz ko'ryapsiz, bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar orqali asosan chetdan, ba'zan, hatto, mamlakatimizning o'zida ham Konstitutsiya va qonunlarimizga zid pozitsiyalar ilgari surilmoqda"*. Bunday pozitsiyalarga qarshi xolis javoblar qaytarilishi, bunda davlat va xalqning manfaatlaridan kelib chiqib, ya'ni qonunlar va milliy g'oyaga tayangan holda hukmron pozitsiyani har kuni, har yerda aytib turishimiz mamlakat tinchligi va xalq osoyishtaligi uchun zarurdan zarur vazifa hisoblanadi.

Dunyoviylik "dahriylik" degani emas. Shu bois bizda insonning haq-huquqlari va erkinliklari, jumladan, vijdon erkinligi ham qonun yo'li bilan kafolatlanadi.

Davlat o'z vakolatini hech bir dinga berib qo'ymaydi. Islom shariatini islom davlatlari uchun asosiy qonun vazifasini o'taydi. Yoki bunday davlatlar konstitutsiyasi aynan shariat asosida yoziladi. Ammo dunyoviy davlat hech ham dinga suyanish majburiyatini bo'yniga olmaydi.

Jamiyatning ayrim masalalari yechimida dinimizda boshqa, Konstitutsiyamiz va uning asosidagi qonunlarimizda boshqa pozitsiyalar belgilangan. Bunday holatlarda davlat hech bir din oldida hisobdor emas. Bunda, albatta, davlatning qonuni asosida ish ko'riladi. Davlat o'z vakolatiga kiradigan hech bir masalaning yechimini u yoki bu dinga berib qo'ymaydi.

35-modda quyidagicha jaranglaydi: *"Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har*

kim xohlagan dinga e'tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo'l qo'yilmaydi".

Buning hayotdagi in'ikosini ko'rish uchun uzoqqa borish shart emas. Ishga, o'qishga, nikohga kirayotganda hech kim dinga munosabatingizni so'ramaydi, anketa to'ldirayotganda ham bu savol yo'q, mamlakatimizda Adliya vazirligi ro'yxatidan o'tgan 16 ta diniy konfessiya faoliyat olib boryapti va hokazo. Davlat uchun barcha dinlarga teng huquq va erkinliklar berilgan.

35-moddaga ko'ra, din – har bir fuqaro uchun shaxsiy masala. Shunday ekan, qanday qilib aholining muayyan toifasi e'tiqodi bo'lgan din qoidalarini hamma uchun majburlab joriy etamiz? Axir, har qanday qonun majburiy ijroni talab etadi.

Ko'rganimizdek, 71-moddaga binoan, jumladan, bizda diniy ruhdagi partiya tuzish qat'ian taqiqlanadi: *"Konstitutsiyaviy tuzumni zo'rlik bilan o'zgartirishni maqsad qilib qo'yuvchi, O'zbekistonning davlat suverenitetiga, hududiy yaxlitligiga va xavfsizligiga qarshi chiquvchi, urushni, ijtimoiy, milliy, irqiy hamda diniy (ta'kid biznik – S.O.) adovatni targ'ib qiluvchi, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari va erkinliklariga, aholining sog'lig'iga, ijtimoiy axloqqa tajovuz qiluvchi siyosiy partiyalarning, boshqa nodavlat-notijorat tashkilotlarining, shuningdek milliy va diniy belgilariga ko'ra siyosiy partiyalarining, harbiylashtirilgan birlashmalarining tashkil etilishi va faoliyati taqiqlanadi."*

Maxfiy jamiyatlar va birlashmalar tashkil etish taqiqlanadi". Shuning uchun ham diniy-ekstremistik maqsadlarni ko'zlagan siyosiy kuchlar va harakatlar konstitutsiyaviy jihatdan taqiqlangan, ya'ni noqonuniy harakatlar hisoblanadi va ularga qarshi huquqni muhofaza qiluvchi idoralar kuchi bilan qonuniy ravishda kurash olib boriladi.

75-modda davlat va din munosabatlarining tub mohiyatini anglatadi:

"Diniy tashkilotlar davlatdan ajratilgan hamda qonun oldida tengdirlar. Davlat diniy tashkilotlarning faoliyatiga aralashmaydi."

Davlat qonunda belgilangan tartibda faoliyat ko'rsatayotgan diniy tashkilotlar faoliyatining erkinligini kafolatlaydi".

Davlat va din munosabatlarini tartibga soluvchi qonunlar.

Konstitutsiya davlat va din munosabatlarining asosiy yo'nalishlarini belgilab beradi. Biroq bu yo'nalishlarni hayotga tatbiq etish uchun qabul qilingan kodeks va qonunlarning umumiy soni 30 ga yaqinlashadi.

O'zbekistonimizda amalda ko'p mafkuraviy jamiyatga o'tildi. Ammo o'tish jarayoni tugagan ham yoki to'xtab qolgan ham yo'q. Mafkura bor ekan, manfaatlar to'qnasha boshlar ekanmi, bu jarayon, umuman, to'xtamaydi. Chunki har qanday yangilik – bugun uchun yangi. Ertaga esa ... eskirib qolishi hech gap emas.

16-noyabr – Xalqaro bag'rikenglik kuni. Bu sana bizda ham nishonlanadi.

Konstitutsiya bilan kafolatlangan e'tiqod erkinligi va dinlararo bag'rikenglik O'zbekiston Respublikasi davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan va bundan buyon ham shunday bo'ladi.

Ogohlikka da'vat. O'zbekistonimizning dunyoviy davlat ekanini unutishga ham, u bilan hisoblashmaslikka ham hech kimning haqqi yo'q. Masalani shunday jiddiy va keskin tarzda qo'yish vaqt allaqachon kelgan.

Aks holda, keyin ko'p-ko'p fuqarolarimiz ongida o'rmashib qolgan yo'l qarashlarni siqib chiqarishning imkoni bo'lmagisi mumkin.

Sultonmurod OLIM, filologiya fanlari doktori, Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti "G'oya-inkubator" loyihasi eksperti

SHAMOLDAN

QUVVAT OLIB...

Boshlanishi 1-sahifada.

Bu borada so'z ketsa, ko'pchilik birinchi navbatda quyosh panellarini tilga oladi. Negaki, yil sayin quyosh panellarini xonadon va ish joylariga o'rnatish ommalashib boryapti. Endilikda uning afzalliklari va shu bilan birga kamchiliklarini ham bilmaydigan odam topilmasa kerak. Biroq ommalashib borayotgan quyosh panellari qatorida shamol elektr manbalari haqida negadir kam gapiriladi.

O'zbekiston Qahramoni, O'zbekiston va Qoraqalpog'iston xalq shoiri Ibroym Yusupov o'zining mashhur she'rlaridan birida: "Qoraqalpoq, Xorazmdan esar Jayhun shamollari" deya baralla kuylagan edi.

Ha, sevimli shoirimiz madh etgan Qoraqalpoq va Xorazmdan esgan shamolning xosiyati boshqacha. Bu yerlarda yil-o'n ikki oy Bekobod yoki Qo'qon shamolini ortda qoldirib yuboradigan kuchli shamollar esib turadi. Goho u quturib bo'ron va dovullarga aylanishi ham bor. Ustyurti-ku aytmay qo'ya qoling, u yerda dovul tursa, yerni ters to'ntarib yubormasmi, deya yurak hovuchlab qolasan kishi.

Quyosh nurlari singari g'ir etib esgan mayin shabada yoxud tezob yelgan bebosh shamol ham ona tabiatning bizga in'om etayotgan tuganmas ne'matidir aslida. Ulardan unumli foydalana olish esa insoniyatning aql-zakovatiga bog'liq.

Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyati shamol tezligini elektr manbayiga aylantirish uchun juda qulay hudud. Ayniqsa, Ustyurt kengligi, Pitnak qirlari va Qoraqum cho'lida shamol energiyasidan foydalanish uchun juda qulay imkoniyatlar mavjud. Bu yerlarda shamol elektr stansiyalarini qurish va aholini arzon elektr bilan ta'minlash kechiktirib bo'lmaydigan dolzarb vazifalardan sanaladi.

Shamol elektr stansiyasining afzalliklari shundaki, uning uchun na kechaning, na kunduzning farqi bor, g'ir etgan shabada bo'lsa, bas, ishlayveradi.

Quvonarli jihati mamlakatimizda muqobil energiya sohasini rivojlantirish borasida muhim qadamlar qo'yilmoqda. Fikrimiz isboti sifatida Navoiy viloyatining Tomdi tumanida barpo etilgan shamol elektr stansiyasini keltirishimiz mumkin. Ushbu loyiha mamlakatda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish va energiya mustaqilligini ta'minlash bo'yicha strategik chora-tadbirlardan biri sifatida ko'rilmog'da. Shamol elektr stansiyasining umumiy quvvati 500 megavattni tashkil etadi. Bu O'zbekistonning shamol energetikasi sohasidagi eng yirik loyihalardan biri bo'lib, kelajakda mamlakatning energiya balansi uchun katta hissa qo'shadi. Ushbu loyihaning birinchi bosqichida 250 megavatt quvvatga ega shamol turbinalari o'rnatilishi rejalashtirilgan. Loyiha qiymati qariyb 600 million AQSh dollariga teng bo'lib, bunga xorijiy investitsiyalar va xalqaro moliyaviy institutlarning kredit mablag'lari jalb qilingan.

Ekologiya sohasi vakillarining fikriga ko'ra, mazkur shamol elektr stansiyasi to'liq quvvatda ishga tushirilgan taqdirda har yili 1 million tonnaga yaqin karbonat angidrid gazlari atrof-muhitni zararlashining oldi olinadi. Bu esa issiqxona gazlari chiqindilarini sezilarli darajada kamaytirishga va atmosferani toza saqlashga yordam beradi.

Ushbu markazning qurilishi jarayonida yuzlab mahalliy ish o'rinlari yaratilishi kutilmoqda. Loyihaning ekspluatatsiya bosqichida esa doimiy ravishda 50 dan ortiq malakali texnik va injenerlik ish o'rinlari tashkil etiladi.

Tomdi shamol elektr stansiyasi Navoiy viloyatining sanoat infratuzilmasini tubdan o'zgartirib, elektr energiyasi tanqisligini bartaraf etishi va hududiy rivojlantirishga hissa qo'shishi shubhasiz. Shu bilan birga, qayta tiklanuvchi energiya sohasidagi texnologiyalarni mahalliy lashtirish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

Mutaxassislarning fikriga ko'ra, mazkur shamol elektr stansiyasi boshqa muqobil energiya loyihalari, jumladan, Navoiy viloyatida qurilgan quyosh fotoelektr stansiyalari bilan birga birlashgan-mushtarak energiya tizimini shakllantiradi. Bu esa tarmoq barqarorligini oshiradi va energiya uzatishda uzilishlarni kamaytiradi.

O'zbekiston Respublikasining qayta tiklanuvchi energiya manbalariga oid strategiyasiga ko'ra, 2030-yilgacha mamlakat energiya tizimida shamol va quyosh elektr stansiyalarining ulushini 25 foizga yetkazish maqsad qilingan. Tomdi tumanidagi shamol elektr stansiyasi ushbu maqsad sari yo'l ochuvchi yirik loyihalardan biri sifatida e'tirof qilinmoqda. Kelgusida ushbu stansiya nafaqat hududiy, balki milliy iqtisodiyotimizning energetik mustaqilligini oshirishga xizmat qilishi shubhasiz. O'z navbatida, bu mamlakatning "yashil" iqtisodiyotda raqobatbardoshligini ham kuchaytiradi.

Erpo'l BAXT

O'ZBEK TILIM – O'Z TILIM

Ali NASIRLI, O'zbekiston va Ozarbayjon Respublikalarining "Do'stlik" ordenlari sohibi:

– Men Ozarbayjonda tug'ilganman. Tahsilni ham ozarbayjon tilida olganman. 1979-yili O'zbekis-

tonga kelganimda o'zbek tilini bilmas edim. To'g'ri, bunga qadar ijod bilan shug'ullanib, ozarbayjon tilida ancha she'rlar bitganman. She'rlarim tez-tez gazeta va jurnallarda chiqib turadi. Lekin o'shanda kun kelib o'zim bilmaydigan o'zga bir tilda ijod qilish xayolimga ham kelmagan rost.

Oliy ma'lumotli huquqshunos bo'lganim sababli, 1979-yilda meni Sirdaryo viloyat Ichki ishlar boshqarmasiga tergovchi etib tayinlashib, "Tilniyam, ishniyam o'rganasan", deyishdi. Haqiqatda ham bir necha oy davomida o'zbek tilida nafaqat gaplashishni, balki o'qib, yozishni ham o'rganib oldim. Lekin, baribir, xatolarim ko'p edi. Ko'pincha ikki tildagi so'zlarni aralashtirib qo'llardim.

Yillar o'tgan sari men o'zbek tilini bir tergovchi uchun kerak

bo'lgan darajada puxta o'zlashtirib oldim. Kamiga ishdan ortib, bu go'zal tilda she'rlar mashq qila boshladim. Ilk bor o'zbek tilida yozgan ("Majnunol" va "Qish kechasi") ikki she'rim 1987-yilda Zomin tumanidagi "Sharq tongi" gazetasida chop etildi. Bu o'zbek tilida ijodiy faoliyatni jiddiy olib borish uchun bir turtki bo'ldi.

Yangi kelgan paytlarim Sirdaryo adabiy muhitidan deyarli xabarsiz edim. Keyinroq hududdagi shoir-yozuvchilar, jurnalistlar bilan tanishdim. Ular bilan qaddron bo'lib ketdik. Ijodiy davralarda ulardek o'zbekcha she'rlar aytidim. Xuddi ona tilim – ozarbayjonchadek go'zal va latif bo'lgan jozibador bu tilni nihoyatda sevib qoldim. Chunki bu tilda ulug' Navoiy ajiy va barkamol g'azallar

bitgan, ustoz Shayxzoda ham qator asarlar yozgan. Ayniqsa, Maqsud Shayxzoda o'zbek tilini puxta o'rganib, chet tillardan o'zbekchaga durdona asarlarni tarjima qilgani haqidagi ma'lumotlar menga qanot bag'ishladi. Men ham o'zbek tilida "Ko'hna kuy" nomli she'riy doston bitdim. Yozgan she'rlarimni jamlab, doston bilan birga kitob holda chop etmoqni o'ylab qoldim.

Niyatimni viloyatdagi ko'ngil yaqin ijodkor do'stlarimga, ustozim, shoira Bahor Xolbekovaga bildir-dim. Qalamkash do'stlarim bu g'oyamni qo'llab-quvvatladilar. Shu tariqa 1999-yilning bahorida o'zbek tilidagi ilk kitobim – "Ko'hna kuy" dunyo yuzini ko'rdi. To o'shandan beri yana ko'plab kitoblarim chop etildi.

Ilk bor O'zbekistonga kelgan paytlarimni eslasam, o'zim bilmagan joylarda qanday yasharkanman, musofir holimda oilamning taqdiri ne kechar ekan, degan o'ylar ko'nglimga oxirsin xavotir-u hadiklar solgani haqida o'ylab ketaman. Shukurki, o'zbek xalqining bag'rikengligi, o'zbek tilining nafis bir tarovati meni o'shal xavotirlardan, hadiklardan butkul xalos eta oldi.

Shoir va mutarjim sifatida katta ijodiy rejalar qilganman. Nasib etsa, ozarbayjon va o'zbek xalqlari o'rtasidagi adabiy do'stlik ko'prigini yanada mustahkamlashga hissa qo'shguilik tarjima asarlar soni va sifatini oshirmoqchiman.

Dilmurod DO'ST yozib oldi.

“JADIDLAR. TURKISTONGA MAKTUBLAR” TURKUMIDAN

Boshlanishi 1-sahifada..

Toshkentlik maʼrifatparvar va saxiy inson Sherahmadboy Germaniyada oʻqigan talabalarga homiylik qilish bilan birga, 17 yoshli qizi Saïda, oʻgʻli Nasriddin va jiyani Fuzayllarni ham oliy taʼlim olish uchun Germaniyaga yoʻllagan edi... Saïda 1937-yildan Turkiyaga kelib muallimlik qilgan.

Ikkinchi maktub egasi Germaniyaga oʻz tashabbusi bilan oliy taʼlim olish uchun borgan ilk qaldirgʻoch, jadid muallimi Abduvahob Murodiydir. Abduvahob Murodiy 1901-yil Toshkentning Egarchi mahallasida tugʻilgan. 1913-yil “Xoni” va 1914-yil Munavvar qorining “Namuna” maktabini bitirgan. Oʻzi ham dastlab, 1916-1917-yillarda Toshkentdagi “Hayot” maktabida dars beradi. 1917–1919-yillar mobaynida Boku shahridagi ziroat bilim yurtida oʻqigan. Toshkentga qaytib yana oʻqituvchilikni davom ettirib, Eski shahar “Muallimlar jamiyati”ga yetakchilik qiladi. 1919-yil Abduvahob Murodiy Toshkent tara-

qiyparvarlari va “Muallimlar jamiyati” koʻmagi bilan xorijda tahsil olish maqsadida yana safarga oʻtlanadi. U Afgʻoniston, Turkiya mamlakatlari orqali Germaniyaga yetib boradi. 1921–1926-yillarda Berlindagi Qish-

loq xoʻjaligi akademiyasida oʻqib, Yevropa taʼlim muassasasida oliy maʼlumot olgan birinchi oʻzbek agronomiga aylanadi. 1927-yil vataniga qaytgan Abduvahob Murodiy Shreder nomidagi Bogʻdorchilik

ilmiy-tekshirish institutida direktor muovini, Oʻrta Osiyo davlat universiteti qishloq xoʻjaligi fakultetida oʻqituvchi vazifalarida ishlay boshladi. Shuningdek, u mashhur qozoq adibi Muxtor Avezov, akademik Borovkovlar bilan sharq fakultetining turkiyshunoslik boʻlimida ham ilmiy xodim sifatida yoshlarga taʼlim bergan. Abduvahob Murodiy tinimsiz ilmiy va amaliy mehnat faoliyati bilan bir paytda matbuot sahifalarida ham tez-tez chiqish qilib turdi. Oʻzining Germaniyadan keltirgan kitoblari asosida qator darslik va oʻquv qoʻllanmalari yaratdi.

Oʻzbekiston hukumatinin oʻsha paytdagi rahbarlari Fayzulla Xoʻjayev va Akmal Ikromov Murodiy nomzodini bir necha marta Yer ishlari komissarligiga tavsiya etadi. Bu esa ayrim “qizil imperiya”cha siyosat tarafdori boʻlgan kimsalarga yoqmasdi. Ular yosh oʻzbek agronomining ish jarayoniga turli boʻhton bilan qarshilik koʻrsatdilar. Shunga qaramay, u qisqa

muddatda Oʻzbekiston qishloq xoʻjaligi tajriba stansiyasida koʻpgina iqtidorli shogirdlarni yetishtirib berdi. Toshkent tumani Achchi ovulida oʻz tashabbusi bilan tuzilgan “Qizil namuna” jamoa xoʻjaligida Germaniyada oʻrgangan ilmlarini ishga solib, oʻsha davr uchun misli koʻrilmagan iqtisodiy yutuqlarni qoʻlga kiritadi.

Abduvahob Murodiy 1930-yil 25-aprelda OGPU tomonidan qamoqqa olindi. Xullas, mustabid tuzum hech biri isbotini topmagan ayblovlar bilan endigina 30 yoshni qarshilagan yetuk mutaxassisning hayotiga zomin boʻldi...

Quyida ilk bor eʼtiboringizga havola etilayotgan maktublar nafaqat Sizing tarixiy ilmlaringizni boyitadi, balki jadid maktablari yetishtirgan talabalarning tafakkur dahosi nechogʻli yuksakligi, ularning Vatan, millat taraqqiyoti uchun qanchalik jon kuydirganligi haqida hikoya qiladi.

Bahrom IRZAYEV,
tarix fanlari boʻyicha
falsafa doktori

XOTIRA AZIZ

QATAGʻON QURBONLARI

(Davomi. Boshlanishi oʻtgan sonlarda).

Muhammad Hojibobo Rizayev – 1889-yili Namangan shahrida tugʻilgan. Millati oʻzbek. 1919-yildan 1923-yilgacha RKP(b) aʼzosi boʻlgan. 1920-yili sentyabrda Bokudagi Sharq xalqlari sʼyezdiga vakil boʻlib borgan. 1925-yili Sovet hokimiyatidan norozi boʻlganlarning hisobini olish va ularni aksilinqilobiy tashkilotga jalb qilish boʻyicha ish olib borgan. 1927-yili Toshkentga kelib Munavvar qori Abdurashidxonov bilan uchrashgan. 1931-yildan 1936-yil 29-dekabr gacha surgunda boʻlgan, surgundan qaytgach, doimiy ravishda sovetlarga qarshi targʻibot olib borgan. Masalan, 1937-yil boshlarida “Internatsional” arteliga yaqin joyda turib sovet hukumatining Oʻzbekistonda olib borayotgan mustamlakachilik siyosatini qoralab chiqqan. 1937-yil 30-iyulda shahar moliya boʻlimi inspektori bilan boʻlgan suhbatda sovet hukumatini ayblagan. Hukumat konstitutsiyaga xilof ish tutgani, ongli ravishda aqlli, savodli kishilarni Oʻzbekistondan yoʻq qilayotganini aytgan. 1937-yil avgustda “xalq dushmani” deb qoralangan Fayzulla Xoʻjayevning ishdan olinishiga norozilik bildirgan. 1937-yil 19-avgustda qamoqqa olingan. OʻzSSR Ichki ishlar xalq komissarligi “uchligi” tomonidan 1937-yil 13-noyabrda otilgan. 1958-yil 31-mayda reabilitatsiya qilingan.

Rustam Islomov – 1899-yili Toshkent shahrining Tarnovboshi mahallasida tavallud topgan. 1909–1917-yillarda xususiy doʻkonda ishlagan. “Shoʻroyi islom”, “Milliy ittihad” aʼzosi boʻlgan. Oʻzbekiston SSR Yer ishlari komissari boʻlgan. Tarixiy hujjatlardan birida u “Bu yerda Moskva emas, biz xoʻjayin” degani va markaz talabini rad etgani uchun unga “burjua millatchisi” degan ayb qoʻyilgan. Hatto unga “oʻng trotskiychi” guruh aʼzosi degan tamgʻa bosilgan. OʻzSSR Xalq komissarlari soveti raisi Fayzulla Xoʻjayev bosh boʻlgan “Oʻn sakkizlar” guruhi aʼzosi sifatida OʻzSSR Jinoyat kodeksining 57-, 58-, 63-, 64-, 67-moddalari bilan ayblov qoʻyilib, SSSR Oliy sudi harbiy kollegiyasining Toshkentda 1938-yil 4-oktyabr-dagi sayyor sessiyasida 52 kishi otuvga hukm qilingan. Hukm oʻsha kuniyoq ijro etilgan.

Hidoyat Inoyatov – 1913-yili Toshkent shahrida tugʻilgan. Yer-suv islohoti davrida uning ota-onasi quloq qilingan. Sovet hokimiyatiga qarshi oshkora muxolifatda boʻlgan. 1927-yildan komsomol aʼzosi boʻlgan. 1936-yil fevralida “Milliy istiqlol” aksilinqilobiy tashkilotiga yoshlar uyushmasi tomonidan jalb etilgan. 1936-yili Toshkent shahar Kuybishev rayoni yoshlar komiteti kotibi oʻrinbosari sifatida boshlangʻich komsomol tashkiloti ishini izdan chiqargan. Jadid Usmonxon Eshonxoʻjayev, trotskiychi Novikov, Valiyev va boshqalar tomonidan aksilinqilobiy tashkilotga jalb qilingan. U SSSR Oliy sudi sayyor harbiy kollegiyasining 1938-yil 5-oktyabr-dagi yigʻilishida otuvga hukm qilingan. Hukm oʻsha kuniyoq ijro etilgan. Hidoyat Inoyatov 1957-yil 26-sentyabrda reabiiatsiya qilingan.

Rustambek SHAMSUTDINOV,
tarix fanlari doktori, professor
Azizbek MAHKAMOV,
tarix fanlari boʻyicha falsafa doktori
Nigoraxon AKBAROVA,
tadqiqotchi
(Davomi kelgusi sonda).

Berlin, 1-avgust 25-sana
Qadrlı doʻstim Akmal!
Bundan uch yarim yil avval senga juda muhim bir doʻstimizning hayoti ila aloqador boʻlgʻon masala haqqında murojaat qilmiş edim.
Sening iltifot va durusliging soyasida bu ish yaxshi bir surʼatda hal edilib, buyuk bir falokatning oldi olinmiş edi. Uch yarim yil soʻngra yana senga umumiy va mamlakat manfaati nuqtayi nazaridan muhim bir ish haqqında murojaat qilaman. Tasodifi, boqki bundan sana uch yarim yil avval ham sen yana bu kungi yeringda eding. Bu, albatta, bir hol xayr boʻlsa kerak. Ul zamon ishlaringni koʻpligiga qaramasdan maktabimni kamol ragʻbat-la oʻqush va ijrosiga tashabbus qilmiş eding. Bu dafʼa ham ishlaringni haddan tashqariligiga qaramasdan maktabimni diqqat-la oʻqub, bizga madad qoʻli choʻzmogʻingga imonim qadar ishonaman. Va masalani keng koʻz ila muhokama qilmogʻingni soʻng darajada soʻrayman.

Masala mana shundan iboratdur: Mayerzon oʻrtoq bul yerga muftatish boʻlib kelgandan soʻng talabalikni istadigi qadar taftish qilmogʻiga qoʻlimizdan kelgan qadar yordam etmoqqa qaror berduk va toʻrt koʻz ila taftish kunini bekorga kutib yotdik. Mayerzon oʻrtoq bir qancha vaqt istirohat ila ovvora boʻlganidan soʻng ish boshladi. Ammo, taftish ishiga emas, balki tijorat ishiga. Bir tarafdan bizga xirmon-xirmon vaʼda qilib, ikkinchi tarafdan saforotdagi bir qancha oʻrtoqlari ila birlashub Oʻzbekiston talabaligi qoʻlindagi uyni sotmoqqa qaror bermish. Bu xabarni talabalar eshitkach Mayerzon ila bir majlis yasab uyni talabalar qoʻlinda qolmogʻi lozimligʻini iqtisodiy va siyosiy tomondan isbot qilib, uyni sotmasligini iltimos etdilar va qoʻlindagi mandatda bunday narsa boʻlmagani uchun juda boʻlmasa Oʻzbekiston hukumatidan soʻrab soʻngra sotmoqqa qaror berdilar.

Oʻrtoq Mayerzon bu qarorga rozi boʻlib, imzo qilgʻon boʻlsa ham orqadan uyni sotmogʻ uchun yana harakat qilib yurar edi. Bu tashkilot toʻgʻrisinda hukumatimizdan javob kutar ekan, bundan ikki kun avval Mayerzon komissiyaga yana ispiska topshirdi. Bu ispiskada yozilgʻon 39 talabaning Oʻzbekistonga qaytmogʻiga qaror berildigini va bularni har holda oʻn besh kun ichida joʻnab ketmogʻini shart qoʻyadi. Uy masalasi masalaning yon tarafi bu talabalarning nohaq bir holda qaytarilmoqlari ishning magʻzini tashkil qiladir. Mana mening senga qiladurgʻon murojaatim shul 39 talaba toʻgʻrisindadir. Bu qaytadurgʻon talabalar ichinda oʻzim boʻlmagʻonim uchun bu murojaat xolisona bir murojaat boʻlib, mamlakatimiz manfaati nuqtayi nazaridan muhokama etdigimiga ishonang kerak.

Bu 39 talabaning qaytarilmogʻi toʻgʻrisinda Oʻzbekistonda bir qaror berildimi? Bu bizga nomaʼlum. Bundagi talabalik siyosiy jihatdan Oʻzbekiston istiqlolini Ovrupo burjua olami ila mazlum millatlariga isbot qilib, koʻzlariga koʻrinib turgan bir haykal edi. Bu yerga toʻplangan sharqning turli tarafidan kelgan oʻquvchi va sayyohlar bizni koʻrar va shoʻrolar ittifoqining sharq siyosatini biz ila oʻlcharlar edi.

Bu haykalning yot bir qoʻl tarafidan bir onda yiqilmogʻi siyosiy yoʻlimiz jihatidan oʻrni toʻldirilmaydurgan bir zoye boʻlishligi maʼlumdir. Burjua taʼsiri ostinda qolgʻonlar Rossiya matbuotindagi xabarlarini “propagʻanda” deb oʻylagan narsaga bundagi talabalik jonli bir misol boʻlib qalbgohlariga taʼsir qilmoqda edi.

Bugun har tarafda Oʻzbekistonning yosh olimlarga, mutaxassislarga, ovrupe texnikasi ila musulhlangan ishchilarga muhtoj boʻldigʻini dod-faryod qilib soʻylaymiz. Shunday muqaddas shiorlarni koʻtarib yurganda har biri Oʻzbekiston uchun jon va qon darajasinda muhim muassasalarda oʻqub

yotqon, bitirmaklariga oz zamon qolgʻon talabalarni birdan maktablarindan uzib olmoq na demakdir? Ikki yarim yil ichinda favqulodda gʻayratlar koʻrsatub maktablarini bitirmoqqa yaqinlashub qolgʻon oʻrtoqlarni bundan olub qay yerga boramiz? Ittifoqda bir maktabga yerlashdirilsa ham to til oʻrganib bir maktabga kirgunlaricha munda bir mutaxassis boʻlib ishga boshlarlar edi. Bu bechoralarni umrini zoye qilib yurmakda na maʼno bor?

Toʻgʻrisi, bularni qaytarmoqdan hukumatning na iqtisodiy foydasi bor, na-da siyosiy. Biz bir ispiska tuzib baʼzi oʻrtoqlarni qaytarmoqgʻa har zamon tarafdormiz. Bir oz tadqiqot natijasinda ispiska tuzilib, 1. Toʻrt sanadan koʻb munda qolmoq majburiyatinda boʻlgʻonlarni 2. Yaxshi cholishmaganlarni qaytarmoqgʻa har zamon tarafdormiz. Ammo hozirgi kabi Mayerzonning oʻrtoqlarining oʻgʻlini olib qolib, boshqa bechoralarni talabalikning guli darajasinda boʻlgʻanlarni qaytarmoqgʻa hukumatimiz ham tarafdor boʻlmasa kerak. Misol uchungʻina qaytadirgan talabalardan bir qanchasini yozub oʻtaman. Albatta, bu misol ispiska haqqinda senga bir fikr bersa kerak.

1. Sattor Jabbor oʻgʻli – bu otashli yosh xotin bolasi ila ota-onasini qonli yoshlar ichinda tashlab chiqgʻon, Botuning yaqinlaridan qahramon bir yoshdir. Bu yerga kelganidan soʻng bir yilda nemis gimnaziyasini bitirib, Hadelberg dorulfununining kimyo shoʻbasiga kirdi va anda juda muvaffaqiyat-la toʻrtinchi kursda davom qiladur. Yana bir yarim yil soʻngra kimyogar boʻlib chiqadur. Boshqa bir bolaning otasi Mayerzonning oʻrtogʻi boʻlgani uchun bunga bir soʻz ham soʻylanmagan.

2. Darmshtadt dorulmuallimotinda 3 qizimiz boʻlib, bulardan ikkisi Xayriniso Majidxon qizi ila xivalik Maryam Sultonmurod qizi maktabni kelajak kuzda bitiradirlar. Saïda esa qizlar gimnaziyasini kelajak sana bitiradi.

3. Mayelbur muhandis maktabinda 5 talabamiz boʻlib bulardan biri qarindoshing Fuzayl Sherahmad oʻgʻlidir. Fuzayl favqulodda cholishib, butun maktabda ism chiqorgʻon. Bu yosh bu kun toʻrtinchi kursda boʻlib, bu ham bir yarim sana soʻngra muhandis boʻlib chiqodir.

4. Mualliming boʻlgan Ahmad Shukuriy.
5. Oliy maktabni bitirmagiga olti oy qolgʻon Vali Qayumdur.

Xulosa, shunday aslo aqlga sigʻmaydirgan bir ispiska hozirlangandir. Agarda bu ispiska Mayerzonning fikri ila ijro qilinib ketsa oʻzbek maorifi va yangi koʻrnamakda koʻlgʻon oʻzbek madaniyati uchun buyuk bir jinoyatdir. Mana bu jinoyatning oldini olib bu toʻgʻrida hukumat tarafidan bir qaror chiqorub yubortuv sening kabi yoshlarning vazifasi boʻlsa kerak. Agarda bu vazifani ham ustingga olub shul ishga kirishsang, Fayzulla Xoʻja kabi oʻrtoqlarga masalani anglatub, ishni tezdan bitirsang, butun bu yoshlarni oʻzingdan abadiyan minnatdor qilgʻon boʻlur eding.

Ozarbayjonlardan, armanilardan, gurjilardan yuzlarcha talaba oʻqumaqda boʻlgan bir mamlakatda bizni Mayerzon oʻrtogʻning koʻziga bu qadar botuvimiz hayron qolurliq bir narsadir. Berladirgan qarorni bir nusxasini Mayerzonning oʻziga, ikkinchi nusxasini komissiya ismiga yubormogʻingni iltimos qilaman.

Qaytadurgʻon talabalarning ispiskasi umum-talabalik qatnashuvi ila oʻzgartilsun. 4 yildan ortuqcha qoladurgonlar ila cholishmagonlar qaytarilsun mazmuninda bir telegʻrom berilsa, albatta, hukumat hamda Mayerzon deganiga yetar va bu surat-la haqsizliqlning oldi olingan boʻlur edi.

*Kamoli hurmat-la qoʻlingdan siqib
eski doʻsting Abduvahob.
Mendan Botu va boshqa oʻrtoqlarga qalbiy
salomlar.*

Berlin, 7-oktabr 1926
Oʻrtoq Akmal!
Men Misr sayohatidan yana Germaniyaga qaytdim. Hozirda seleksioner imtihoni uchun hozirliq koʻrmakdaman. Seleksioner imtihonlarini bitirib diplomim olsam, Oʻzbekistonga qarab yoʻlga chiqib qolur edim. Oʻqishlarimni bitirib ishga boshlamagʻ oldida turgʻanim uchun naqadar xursand boʻlsam-da, bechora otamni koʻrolmay qolgʻonim uchun juda mutaassir boʻldim.
Misrda har narsani koʻra bilmadigim uchun biroq qaygʻuli qaytdim. Chunki Misr Olmoniyadan qimmat boʻlib bu yerdan yuborilib turgan stipendiya ila zoʻrgʻagina yashab turdim. Atrofni koʻrmak mashhur “Asvon” toʻgʻoniga qadar bormoq va Asvonda yangi suv chiqorilib obod qilinmoqda boʻlgʻon yerlarda tadqiqot qilmoq mumkin boʻlmadi. Ammo Qohira va uning atrofindagi butun muassasalarni, maktablarni, ziroat jamiyatlarini koʻrdim va paxta institutinda 4 oy ishladim. Bugun shu sayohatimga-da shukr qilmogʻim kerak.
Misrning iqtisodiy ahvoli, ijtimoiy holi inglizlarning mustamlaka siyosatlariga doir yoziladurgʻon narsalar koʻp boʻlsada alarni boshqa zamonga, yaxshisi koʻrishgan zamonga qoʻyib, faqat Misrdagi Oʻzbekistonlilardan qisqagʻina yozub oʻtaman. Misrda jami 500 ga yaqin oʻzbek boʻlib, bular 10–25 yillar avval kelib yerlashub qolmishlar. Baʼzilari hunarmand esalarda aksarlari tijorat-la ishgʻol etarlar. Taassuf koʻplarinig bolalari tillarini unutgʻonlar. Ammo ichlarinda Jomeʼ al-Azharni bitirgan zakiy odamlar ham bor. Bir-birlarindan uzoq yashamaqlarigʻa qaramasdan oralarinda muhabbat, ittifoq juda yaxshidir. Bu ittifoqning sababchisi Qohiradagi oʻzbek tekkasi boʻlsa kerak. Chunki shul tekka vositasi-la bir-birlari ila soʻylasha bilirlar. Hozirgi Oʻzbekistonga muhabbatlari boʻlsada, Oʻzbekistondagi – ittifoqdagi tashkilotlardan ako xabarlari yoʻq. Yana eski zamon fikrlari ila yashaylar. Misrga Oʻzbekistondin maʼlumot kelmaydir. Bir zamonlar Istanbuldan bir-ikki “Mushutm” jurnali kelgan boʻlsa-da yana toʻqtab qolgʻon. Bularning ehtiyojlarini koʻzda tutib Berlin dan bir oz gazeta oldurub berdim. Oʻqidilar va mamnun boʻldilar. Men Misrga kelgan vaqtinda Misrdagi rus qochoqlari bir jamiyat tashkil etmakchi boʻlib oʻzbeklarni choqirgʻonlar. Ammo oʻzbeklar men ila mashlat qildilar. Men-da qochoq ruslarni hech kim ekanliklarini Rusiyada bir tinlik qimmatlari oʻlmadigʻini anglatdim. Bular ham ishni bir oz angladilar-da butun ruslardan ayrilib ketdilar. Bechoralar naqadar hasan niyat egasi esalar-da, johildurlar. Bularning muddaosi faqat matbuotdir. Shuning uchun men ham Berlindan yangi gazetalar yubormogchi boʻlib vaʼda qilib qaytgʻon edim. Baxtga qarshi Olmoniya talabaligi ham matbuotga suvsob yotarlar. Oʻzbekistondan bularga ham matbuot kelmaydirgan boʻlib qolmish. Albatta, idoralariga yozdik. Mumkin boʻlgʻon taqdirida men

ham lozim boʻlgʻon yerlarga bizga Oʻzbekiston matbuotindan koʻproq yuborib turmoqlari uchun soʻylasang koʻp mamnun boʻlur edik. Bu yerdan sharqning bir qismiga matbuot oshirmoq ham juda quloydir.

Akmal!
Vaqtning torligini koʻzda tutib maktabni koʻp choʻzmasdan ostidagi 3 rijo ila toʻxtatmogʻchiman. Qolgʻonlarini koʻrish-ganda uzoq soʻylashurmiz.
1. Oʻzbekistonning maorifiga, yer islohoti, yoshlar harakatiga, xotinlar harakatiga, iqtisodiy tashkilotlari, ish-chi va dehqon tashkilotlariga oid kitob-chalar, istatistikalar yubortirilmoqigʻa cholishsang, chunki Oʻzbekistonning ikki yillik bayrami munosabati-la bunda bir ikki maqola nashr etmak lozimdir.

2. Bu maktub-la senga Majid oʻrtogʻning arizasini qoʻshib yubordim. Arizadan bu oʻrtogʻni kim va Oʻzbekistonda qanday ishlarda boʻlgʻonligʻi maʼlum boʻlsa kerak. Bu oʻrtoq Buxoro hukumati tarafidan Turkiyaga yuboriligidan “Burusa”da Usmoniyada oʻquydi. Men uyi Usmoniyani bitirgach Ovroʻpoga kelib shunda aʼlo tahsil koʻrmagini tavsiya qilgʻon edim. Usmoniyani muvaffaqiyat-la bitirib tavsiyam boʻyuncha Germaniyaga keldi va oliy ziroat maktabiga kirmak uchun hozirlik koʻrib turadir. Ammo moddiy jihatdan juda ogʻir holdadir. Buning uchun Majid oʻrtogʻni Oʻzbekiston maorif komissarligʻi tarafidan istipendiyagʻa qabul etmogʻi uchun vositada boʻlsang juda bizni mamnun qilur eding. Hukumat istipendiyasidagi oʻrtoqlardan bir qismi qaytib ketganligi uchun ochuq yer borligʻi kabi Oʻzbekistonga foydasi tegmaydurgan buzuq fikrli oʻrtoqlar toʻgʻrisida ham studkom saforot ila soʻylashub Samarqandga yozmish ul yerdan ham ikki oʻrin boʻshalmogʻi mumkindir. Xulosa, oʻrun bor, faqat sening tavsiyaring lozim. Bu rijomni ham yerda qoldirmasdan bir oʻrtogʻingni mamnun qilishingga ishonaman.

3. Meni kitoblarga ehtiyojim kattadir. Ruscha bilmaganim uchun ruscha kitoblardan ham foydalana olmasan. Shuning uchun oʻzimga istiqbolda kerak boʻladurgon fanniy kitoblardan olib ketmak majburiyatinda boʻldigʻim kabi Oʻzbekistonda topilmaydurgon baʼzi kichik asboblari ham bordir. Mana shul narsalar uchun menga eng ozi (200) dollar qadar qarz topib bermogʻingni iltimos qilaman. Men bu ashyolarni Oʻzbekistonga olib borganidan soʻng istarsa hukumat oʻz moli qilib olalari va bu suratla bu narsalardan har kim isteʼfoda etabilardi.

Akmal!
Bu 3 matbuot ila 4 iltimosga javob kutib qolaman. Mumkin va yo mumkin boʻlmasiligiga oid har holda bir maʼlumot berdi.
Abdulhay, Said Ahmad va boshqa bu tuvma oʻrtoqlarga salom.

*Adresim:
A.Murodiy
Berlin №30, Geysberg koʻchasi
39-uy.*

TALQIN

“TAN RANJIG‘A SHIFO” SHOIR

Butun olam va undagi jarayonlarga munosabat bildirish uchun kishining zehni o‘tkir, quvvayi hofizasi keng va ilm-u zakosi baland bo‘lishi kerak. Bilimdagi sayozlik fikriy chalkashliklarni keltirib chiqaradi. Fikr aniq bo‘lmagan joyda esa o‘z-o‘zidan xatolar yaraladi. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning ilm talabi bobida ong-u shuurimizga singishib ketgan quyma misralari bor:

Bilmaganni so‘rab o‘rgangan olim,
Orlanib so‘ramagan o‘ziga zolim.

Hazrat Navoiy ming yilda bir tug‘iladigan nodir iste‘dod sohibi. Yozgan asarlaridan, necha asrki, adabiyot shaydolari hayrat tuyadi. Hazrat shaxsiyati ijodi orqali anglanib, siy mosi tasavvurda gavdalanadi. Garchi alloma ijodining aksari badiiy asarlardan iborat bo‘lsa-da, ular ichida boshqa fanlarga doir mustahkam ilmiy xulosalar borligini ham kuzatamiz. Xususan, uning tib ilmiga oid fikr-mulohazalarini olib qaraylik.

Navoiy “Mahbub ul-qulub” asarida “Tabib o‘z fanining mohir bilimdoni bo‘lishi; bemorlarga rahm-shafqat bilan muomala qilishi; asli tib ilmiga tabiati kelishmogi‘, donishmandlar so‘ziga rioya qilib, ularga ergashmogi‘; muloyim so‘z va bemor ko‘nglini ko‘taruvchi, andishali, xushfe‘l bo‘lmogi‘ kerak”, deb yozadi. Hazrat bu orqali tabibning o‘z ishiga mohir bo‘lishi shartligini bildirarkan, aksincha

holda uning bemor uchun misli jalloddek bo‘lishini ta‘kidlaydi: “Tabib agar kasbida mohir bo‘lsa-yu, ammo o‘zi badfe‘l, beparvo va qo‘polso‘z bo‘lsa, bemorni har qancha muolaja qilganda ham, baribir, uning mijozida o‘zgarish paydo qila olmaydi. Tabobat fanidan savodsiz tabib xuddi jallodning shogirdi kabi. U tig‘ bilan o‘ldirsa, bu zahar bilan azoblaydi”.

Shoir o‘zining “Majolis un-nafois” tazkirasida ayrim ijodkorlarning tibbiyot bilan mashg‘ul bo‘lgani to‘g‘risida ham ma‘lumotlar beradi. Jumladan, Mavloni Darvesh Ali, Mavloni Bahlul, So‘fiy Piri Sesadsola, Mavloni G‘iyosiddin kabi ijodkorlar bir vaqtning o‘zida tibbiyot bilimdoni ham bo‘lganlar. “Mavloni Darvesh Ali – tabobatqa mashg‘uldur va bu fanning hoziq va mohirlari aning tab‘in ta‘rif qiladurlar... Tab‘i ham yaxshidir. Ammo muammog‘a ko‘prak mashg‘uldur”. So‘fiy Piri Sesadsolani “so‘fiyliqqa tabobatni zam qilibtur”, deb ta‘riflaydi. Shu bilan birga, boshqa shoirlar haqida ham “tabibsheva”, “tabobat bila mashg‘ul va shuhrati tabobatqa o‘zga ishlardan ko‘prak emish” kabi fikrlarni aytadi.

Navoiy komil inson, xalq fidoyisi va insonparvarlik timsolidir. U adabiyot, ilmfan, xalq ma‘naviyati ravnaqiga beqiyos hissa qo‘shdi. Tarixchi Xondamirning yozishicha, shoir tabiblarga, tabobat va tibbiyot maskanlariga ham aslo befarq bo‘lmagan. Alisher Navoiy tomonidan Hirotda “Dorush-shifo” (Shifo uyi) quriladi. Bu maskanga zamonasining eng

bilimli tabiblari jamlanadi. “Dorush-shifo”ni Navoiy davrining ulkan sihatgohi sifatida tasavvur etish mumkin. Navoiy u yerdagi bemorlarga moddiy-ma‘naviy yordam beradi. U chin ma‘noda tibbiyot homiysi edi. Xo‘sh, shoir nega tibbiyotga bu darajada e‘tibor berdi? Chunki ul zoti sharif xalq holini, sog‘liq – bebaho ne‘mat ekanini chuqur anglagan edi. Qolaversa, Navoiy umumijodida tibbiyotga, insonning ham ruhi, ham jismiga doir tushunchalar ko‘plab uchraydi.

Hozir tabii xushgo‘y tan

ranjig‘a shifodur,
Omiy-yu tund-u badho‘y
el jonig‘a balodir.

Ushbu baytda tabib qanchalik xushmuomala bo‘lsa, bemorga shifo bo‘lishi, badfe‘l tabib esa el joniga balo-yu ofat ekani ta‘kidlanadi. Shoir tabib zotiga xos yuksak madaniy muomala haqida fikr yuritib, bemor sog‘ayishiga shirin so‘z eng yaxshi doridir, deydi.

Kim bo‘lsa tabiati muolij,
Jismidin etar marazni xorij.

Darhaqiqat, kishining tabiati o‘z-o‘zini davolaydigan, kuchli mizojga ega. Ya‘ni, inson tiynati muoli – davolovchi bo‘lsa, kasallik jismidan chiqib ketadi; tana quvvati bilan birga bemor kasallikdan tuzalishni o‘zi ham istashi va bunday ezgu tushunchani o‘z tabiatiga singdirishi lozimki, bu ham davolashning bir turidir.

Alisher Navoiy – so‘z qadrini bilgan, uning qudratini namoyish etgan buyuk alloma. U inson jismining ruhi bilan tutashgani va shu tufayli jism salomatligi uchun ruh ham sababchi ekanini chuqur anglagan holda, o‘zgalariga ham anglatish payida bo‘ladi:

Jong‘a chun dermen:
“Ne erdi o‘lmakim kayfiyati?”
Derki: “Bois bo‘ldi jism ichra
marazning shiddati”.

Savol-javob shaklida yozilgan ushbu g‘azal sharhiga yuzlanar ekan, taniqli navoiyshunos olim Najmiddin Komilov “Ishqning inson a‘zolari, ko‘ngli, butun vujudini qamrab olgani”ga urg‘u beradi. G‘azalda, tabiiyki, shoirning tibbiyot hadisini olganligi yana bir bor o‘z aksini topgan. Zotan, inson ruhiyatining beqiyos bilimdoni Alisher Navoiy orzu qilgan komil inson ham ma‘nan, ham jismonan yetuk bo‘lishi kerakligi hikmati ana shunda.

Sohiba KARIMOVA

TARMOQLARDA NIMA GAP?

Xayolga nimalar kelmaydi. “Men shoirman” yoki “falanchiman” deya diliga nima kelsa, she‘rga solib yoki sahifalab elga dasturxon qilaverish – nodonlik belgisi. Yosh shoirlar she‘rlarida ko‘zga tashlanib turadiki, ularda Xudo haqidagi tushuncha islomiy emas, qaysidir manbalardan olingan qiyshiq, qorishiq, quyushqondan tashqari tushuncha.

“OG‘ZIGA KELGANNI DEMOQ – NODONNING ISHI”

Masalan, nasroniylarga xos: “Xudo – chormix qilingan 33 yoshli odam” yoki “oppoq soqolli chol”. (Mikelanjeloning kartinasidagiday). Baraka topgurlar, islomda Xudo – bu olamlarning Rabbi. Olamlarning! Yer, quyosh sistemasi, galaktika, biz biladigan moddiy olam – milliard-milliard galaktikalari bilan ulardan bittasi. Xudoning “kursisi” esa yer-u osmonlardan keng. Hozirgi odam Yerdan keng narsani tasavvur qiladi, albatta. Ammo osmonlardan kengni tasavvur qila oladimi? Yo‘q, tasavvur qilolmaydi. Men ham qilolmayman. Axir, osmon hamma galaktikalarni o‘z ichiga olgan olam bo‘lsa, undan kengroq narsani tasavvur qilib bo‘ladimi? Holbuki, bitta olamdan emas, olamlarning barchasidan kengroq deyilmoqda. “Xolaqas-samovoti val-arzi” – osmonlarning yaratuvchisi, bitta bizning osmonimizni emas, son-sanoqsiz olamlarning osmonlarini ham. Biz o‘z olamimizni arang tasavvur qilamiz, boshqa olamlarni mullaqo tasavvur qila olmaymiz-u, ulardan kengroq narsani tasavvur qilish aqldan ozganning ishi bo‘ladi. Biz uchun Xudo – Alloh, tasavvurimizga sig‘maydi. Siz xudoni boshlig‘ingizni yoki xayolingizga kelgan boshqa mavjudot sifatida tasavvur qilsangiz, nafaqat xato qilasiz, gunoh qilasiz, shirk keltirasiz, balki bu masalada g‘irt savodsizligingizni yoki befarosatliligingizni oshkor etgan bo‘lasiz. Nasroniy shoirlardan ibrat olmag.

Navoiydan ibrat oling.
Masalan:

Yuz bu olamcha mavjud etay desang,
“Kun fayakun” iborati anga kofiy,
Va ming onchani ma‘dum (yo‘q)
etay desang,
“Xabo‘an mansuro” ishorati
anga vofiy.

Bemonandlig‘ingga “Laysa kamislihi shay‘un” (Senga o‘xshash hech narsa yo‘q) guvohi sodiq, Bepayvandlig‘ingga “Lam yalid va lam yulad” dalili muvofiq.

Har negakim tashbih qilinsa,
o‘xshamassen,
Yaxshi boqilsa, ul Sendin
turur va Sen ul emassen.

Hamdingda takallum ahli tili qosir,
Siposingda mutakallimlar –
ajzdin (oqizlikdan) mutahayyir.
(Navoiyning “Munojot”idan).

O‘zbek shoirimani deyidigan, albatta, bu asarni o‘qib chiqmog‘i kerak. Unda boshqa gaplar ham ko‘p. Bu faqirning fikricha, undagi mana bu bir band ming jild kitobdan salmoqliroq:

Ilohi (ilohim), ko‘nglumni
niyoz-u dard ahlig‘a moyil tut,
Va niyozim ko‘zun dardmandlar
ayog‘i tufrog‘i ila yorut.

Alloh taolo o‘zbek shuaroaning ustodi bo‘lmish Alisher Navoiyning go‘rini nurga to‘ldirsin. Va u nurdan so‘qir shoirlar ko‘zini ochsin. Allohu akbar.

Abdulla A‘ZAM,
Facebook

TILBILIM

“QURB” QAYGACHA YETADI?

Biror narsaga kuch va imkoniyat yo mablag‘ yetishi haqida gap ketganda “Qurbing yetadimi?” deymiz. Xo‘sh, qurb so‘zi asl qanday ma‘noga ega? “O‘zbek tilining etimologik lug‘ati”da arabcha qurb so‘ziga “yaqinlik, qarindoshlik” ma‘nosini anglatadi, deb izoh berilgan. Holbuki, bu so‘zning ma‘nosi bizning hozirgi tilimizda butunlay o‘zgarib ketgan. Hatto, “Qurbi qanchaga yetadi?” degan gapni “Puli qancha?” deb tushunamiz. Xullas, qarindoshlik o‘rnini pul va boylik tortib olgan.

“Navoiy asarlari lug‘ati”da qurb so‘zining qarindoshlik ma‘nosini anglatishi haqida hech narsa deyilmaydi va qurb – yaqinlik, yaqin bo‘lish, qurbat – yaqinlik, yetishish, deb izohlanadi. Yaqin qarindoshlik Navoiyda qarobat so‘zi bilan ifodalandi.

“Navoiy asarlari tilining izohli lug‘ati”da qurb so‘zi yaqinlik, yaqin

bo‘lish ma‘nosi bilan birga qobiliyat va loyqlik ma‘nosida ham izohlanadi. Lekin, baribir, ilk ma‘no “yaqinlik” bo‘lib qolaveradi.

Navoiyda qurb so‘zi Xudoga yaqinlik ma‘nosida keladi. Masalan, “Nasoyim ul-muhabbat”da Abulhusayn Ibnulhind al-Forsiy ta‘rifida shunday gaplar bor: “Har kishini Haq taolo o‘z qurbi bisotida o‘lturtqay, har ne anga yetsa, ani rozi va xushnud qilg‘ay, nechunki, qurb bisotida norizoliq va noxushnudluq bo‘lmagay”. Bu yerda qurb so‘zi Allohga yaqinlik ma‘nosini ifodalab kelayotgani yaqqol ko‘rinib turibdi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, hozirgi paytda pul va mol-dunyoga yaqinlik ma‘nosini ifodalashga majbur bo‘lib qolgan “Qurbi yetadimi?”, “Qurbi qanday?” degan gaplar bir zamonlar tilimizda “Xudoga yaqinligi qanday, imon-e‘tiqodda darajasi qanday?” degan ma‘noni anglatgan bo‘lsa, ajab.

Eshqobil SHUKUR

JAHON AYVONIDA

TRAMP TA‘LIM VAZIRLIGINI TUGATMOQCHI

Donald Tramp ma‘muriyati AQSh Ta‘lim vazirligini tugatish va bir qancha federal agentliklarni qayta tashkil etish rejasini ishlab chiqmoqda. The Wall Street Journal nashri xabariga ko‘ra, bu Tramp va Ilon Mask tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlarning bir qismi.

Shuningdek, yangi ma‘muriyat AQShning Xalqaro taraqqiyot agentligi – USAIDni byudjet mablag‘larini isrof qilishda ayblab, uning samaradorligini qayta ko‘rib chiqishga qaror qilgan.

ISROILNING QARORI

Isroil ham AQShning izidan BMTning Inson huquqlari bo‘yicha kengashidan chiqishini e‘lon qildi. Bu haqida mamlakat TIV rahbari Gideon Saar o‘zining ijtimoiy tarmoqlardagi sahifasiga yozib qoldirdi.

Saarning yozishicha, Isroil AQSh prezidenti Donald Trampning BMT Inson huquqlari bo‘yicha kengashi ishida ishtirok etmaslik qarorini olqishlaydi.

OMMAVIY DEPORTATSIYA MUHOKAMADA

Yevropa Ittifoqi BMTning qochqinlar maqomi haqidagi konvensiyasini qayta ko‘rib chiqishni muhokama qilmoqda, deb xabar beradi The Times. 1951-yilda qabul qilingan bu hujjat qochqinlarni xavfli hududlarga qaytarishni taqiqlaydi, ammo Yevropa davlatlari migratsiya oqimi sabab uni qayta ko‘rib chiqishga majbur.

2024-yilda Yel davlatlariga 1 mln.dan ortiq qochqin ariza topshirgan, bu esa millatchi va populistik partiyalar pozitsiyasini kuchaytirdi. Polsha hukumati tayyorlagan

diplomatik hujjatda

Yevropa davlatlari deportatsiya imkoniyatlarini cheklanganidan norozi ekani aytiladi.

Hujjatda, shuningdek, Yevropa davlatlari qochqinlarni qabul qilish imkoniyatlarini tobora cheklanib borayotgani va ayrim muhojirlar jamiyatga integratsiyalashni istamasligi ta‘kidlangan.

TURKIYA O‘SMIRLARGA IJTIMOYIY TARMOQLARNI TAQIQLAMOQCHI

Turkiya 2025-yilda 16 yoshdan kichik bolalar uchun ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishni cheklashni rejalashtirmoqda. Bu haqda mamlakat transport va infratuzilma vaziri Abdulqodir Uralog‘lu ma‘lum qildi.

Uning so‘zlariga ko‘ra, bolalar eng nozik qatlam va ularni himoya qilish kerak. “Yoshlar uchun ijtimoiy tarmoqlarda foydali narsa yo‘q. Biz bu borada tartibga soluvchi choralar ko‘rishni rejalashtiryapmiz”, dedi vazir CNN Turk telekanaliga.

Turkiya bu borada xalqaro tajribani o‘rganmoqda. Avstraliya 2023-yilda 16 yoshgacha bo‘lgan bolalarga ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishni taqiqlagan. Norvegiya esa bu chegarani 15 yoshga tushirishni rejalashtirmoqda.

TRANSGENDER SPORTCHILARGA TAQIQ

Oq uy veb-saytida e‘lon qilingan Tramp farmonga ko‘ra, transgender shaxslarning ayollar va qizlar sport jamoalarida qatnashishi man etiladi. Bunga yo‘l qo‘ygan ta‘lim muassasalari federal moliyalashtirishdan mahrum qilinadi.

Qaror asosan maktab, universitet va havaskorlar musobaqalariga taalluqli hisoblanadi. CNN nashrining xabar berishicha, Tramp ma‘muriyati AQSh Olimpiya qo‘mitasi va Milliy talabalar sporti uyushmasi bundan buyon transgender shaxslarning ayollar bilan musobaqalashishiga yo‘l qo‘ymasligiga umid bildirmoqda.

Jadid

Muassislar:

O‘ZBEKISTON
YOZUVCHILAR UYUSHMASI

RESPUBLIKA MA‘NAVIYAT
VA MA‘RIFAT MARKAZI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
FANLAR AKADEMIYASI

MILLIY MASS-MEDIANI
QO‘LLAB-QUVVATLASH
VA RIVOJLANTIRISH
JAMOAT FONDI

“SHAHIDLAR XOTIRASI”
JAMOAT FONDI

Bosh muharrir:

Iqbol Mirzo

Mas‘ul kotib:

Shuhrat Azizov

Navbatchi muharrir:

Gulchehra Umarova

Sahifalovchilar:

Erkin Yodgorov

Nigora Tosheva

Muallif fikri tahririyat fikri bilan mos kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar muallifga qaytarilmaydi va ular yuzasidan izoh berilmaydi..

Gazeta 2023-yil 26-dekabrda
O‘zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligi
tomonidan 195115 raqam
bilan ro‘yxatga olingan.

Kirill yozuvidagi adadi – 8 612
Lotin yozuvidagi adadi – 12 616
Media kuzatuvchilar – 19 860
Buyurtma: G – 140.
Hajmi: 4 bosma taboq, A2.
Nashr ko‘rsatkichi – 222.
Tashkilotlar uchun – 223.
1 2 3 4 5 6

Manzilimiz:

Toshkent shahri,

Shayxontohur tumani,

Navoiy ko‘chasi, 69-uy

Telefonlar:

Qabulxona: (71) 203-24-20

Devonxona: (97) 745-03-69

jadidgt@mail.ru (71) 203-24-17

Jadid_gazetasi@exat.uz

“Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi.

Bosmaxona manzili:

Toshkent shahri,

Buyuk Turon ko‘chasi, 41-uy.

Bosishga topshirish vaqti: 21:00

Bosishga topshirildi: 20:00

Sotuvda narxi erkin.

www.jadid.uz